TUDÓSITVÁNY

A

JÁSZÓVÁRI PREMONTREI KANONOKREND

ROZSNYÓI KATH.

NAGY GYMNÁSIUMÁRÓL.

Szerkesztve, s közrebocsátva:

KACZVINSZKY VIKTOR

igazgató-tanár által.

ROZSNYÓN.

Nyomatott Kek Lászlónál.

1856.

TÖRTÉNELMI RAJZ.

Róma, és Karthágo.

Mindeneket megemészt az idő: birodalmak elesnek,
Országok, nemzetségek változnak ....
Bar. Szabó Dávid.

Lenni, vagy nem lenni a népeknek nagy kérdése. E két végzetteljes szóban rejlik mindaz, mi a népek élete csiráját, s ebből kifejlődő terebélyes fáját, nem különben hanyatlása férgét, s végenyészete szörnyét tartalmazza. A népek pedig satnya sarjakból, mint phönix hamvaiból, támadnak fel; s mint egyes halandó: csecsemő, ifju, s agg életkort érnek el.

S mi titkos erő az, mely a népeket a semmiség porából kiemelve az életre híjja, s tevékeny lelket lehel azoknak kebelébe?

Az isten keze az, mely a szellemi erőnek magvait az anyagival párosítva, elhintegeti nemesen alkotott teremtményeinek lelkébe; s ezek egyesülve az élet magasztos czéljára, kilépnek a világ nagy szinpadára. Itt, hol a nézők a jelen, s a birálók az utókor világnépei, azonnal feltünnek a népélet jelenetei, melyek majd víg, majd szomoru természetüek, a mint a sors mentő, vagy rontó szelleme kedvező, vagy mostoha fordulatot ad a népélet körülményeinek; s ezek mindaddig tartanak, mig a végzet kinyujtja kezét....... s a függöny legördül.

A népélet jelenetei pedig a világ szinpadán két sarkpont körül forognak. Egyik az anyagi, másik a szellemi. Ha átlapozzuk a történelem roppant hasábjait, oly népekre bukkanunk, melyek vagy ép nem keresék vagy kevessé ismerék a szellemi élet édenét, s egyedül az anyaginak éltek. Találunk ismét másokat, mint kis Hellas népeit, melyek őseiktől öröklött honuk kisded határai közt gyujtogaták a szellemi élet fáklyáit, s ezeknek jótékony sugarai még most is vezérfonalul szolgálnak az anyagin túlemelkedni törekvő szellemi világnak. Ezek tehát most is élnek nem csak hálás emlékezetben, nem csak a multat feleleveníto évkönyvekben, nem csak a világ minden mozzanatát hiven rajzoló történelemben; hanem most is köröttüuk lebegnek, velünk társalognak, s lelkünk müvelődésére mesterül kinálkoznak. Amazok pedig hol vagynak? Eltüntek, elenyésztek örökre. Egyedül a csekélyből bámulatos birodalmakká fejlődött határvonalaikat a történelem hasábjai, s a térképek néma ábrái tüntetik elő. Igen ... eltüntek, elenyésztek; mert az anyag csak jelennek él: míg a szellem örökké; mert a szellem az istenség magzata, mely örökké-tartandósággal jutalmaztatik.

És még is a népek életében nincs feketébb, nincs borzasztóbb vázalak, mint az anyagi javak miatti viszályok, s öldöklő harczok ördöge. A történelem elég világos adatokat nyujt erre.

A világ teremtésétől minden korszakban keletről nyugatra, délről éjszakra vérzivatarok fellegeit látjuk a népek, s államok láthatárán keresztül vonulni, melyek majd itt, majd amott rombolólag törnek ki; s a népek halomra döntött tetemeken keresztül rohannak országokat

feldulni, nemzeteket porba tiporni: hogy birodalmaik határait nyers erővel tágítsák, s erőszakolt szerződések, s meghatározások által állandósítsák.

De a történelem lapjain kitünőleg két nép foglalja el figyelmünket, melyek egymás iránti féltékenységből birodalmaik határait akként ügyekvének biztositani: hogy a köztök hullamzó középtenger uralmát egymástól fegyverrel elerőszakolván, a tulnyomó hatalmat megragadják, s az akkorában már legmüveltebb, s legvirágzóbb Europának parancsoljanak. Ezek: Róma, és Karthágo valának. Ugy látszik mindkettő a parányiság jelentéktelen állapotából, a nagyság, s hatalom tetőpontjára csak azért vergődék fel: hogy a tulnyomó hatalom feletti viszályok, s harczok közepette egymást kölcsönösen gyöngítsék; míg egyik vagy másiknak segédforrása, s nyers ereje kimeríttetvén, a győző lépjen a dicsőség mulékony fénypolczára; s midőn az óra üt, teljes megérlődése után ez is leroskadjon önterhe alatt. —

Hogy két egymás mellett élő nép ritkán kerüli ki a viszálykodást: mutatja Róma, és Karthágo viszonya. Mert a népek nem egyébek: mint a világ roppant terén élő nagy szomszédok, kiknek a szerződések által kikerekített határaik közti birodalmuk a lakóhely, mely a népet, a nagy családot tartalmazza; s határvonalaik: a szomszédokat jogosan visszaterelő netovábbgátak.

De a házban szaporodik a család, nő a sarjadék, s a birtoktér szükül; ezért a szemek gyakran gyakran kancsalognak a szomszéd birtokán, s a vágy, ama csiklandoztató inger előtérbe lép, s terjeszkedést sugdos. S az akarat könnyen hajol a vágyak sugallatára. Mert a vér, mely a férfias karokban buzog, a bátor lélek, a lan-

kaszthatlan kitartás, mely a rendíthetlen, s a fáradalmak által edzett kebelekben honol, s az összes nyers erő, mely a nép egyeseinek életereiben öszpontosul, mindannyi emeltyűi a bátor tetteknek, hír, név, s dicsőség borostyánával kinálkozóknak.

Mind e tulajdonok megvalának a római, s karthágói népben is. Amazok atyáik egyszerűsége — s megvesztegethetlen jelleme paizsa alatt fedve, édes övéik tűzhelye — polgári önállósága — nemzeti büszkesége — s dicsőségéért dobogó kebellel álltak a nagy harczok előestvéjén. Emezek az ásiai fényüzés kábító mámorától elfogulva, önkaraik, és zsoldosaik fegyvereitől támogatva, a kereskedelmi üzlet tágitása — birodalmuk határainak terjesztése — s az őket gyanitólag jövendőben fenyegetheteudő veszély elháritására, ha nem is annyira szellemi erőtől öszvetartva, de az egészben nyers erőbe öszveolvadva, készen várták a fergeteget, mely fejeik fölé tornyosulandó vala.

E két népnek tehát különböző vala érdeke, melyért fegyvert ragada; de mindegyiké az igazság nimbusától körülsugározva a legszentebb — s leglelkiisméretesbnek látszék önmaga előtt; mert a nép önérdekeinek vakitó hályogában nem látja, nem ismeri fel a szenyfoltot, melyet a világ itélőszéke bélyegként reá ró.

Ha tovább e két nép keletkezése viszonyait vizsgáljuk; mindkettőben sokat találunk azonost. Mindkettő honából számüzve hosszu bolygás után maroknyi telepből erős, és hatalmas néppé lőn.

Mindkettőnek keletkezési időszaka is, kevés kivétellel, ugyanazon időbe esik.

Karthágó, mely eredetileg némelyek állitása szerint

Origónak nevezteték, s a Kartha várost jelentő phöniczíai szó hozzájárultával Karthágo nevezetet nyert, a legtöbb történeti adat nyomán, Dido Mutgo, vagy Mettinus leánya, s Pygmalion nővére által alapitatott Kr. sz. e. 878dik évben. S a mese, melyet több történelmi írón kívül, Virgil is [1]) eléad, tán valóság alapján akként egyeztethető ki: hogy Dido Pygmalion nővére, uralkodó bátyjának kegyetlenségeit nem türhetvén, több megelégedetlen hontársával hajóra száll, Lybia határára jön; s ugyanott a lakosoktól 360 stadiumnyi tért vásárol letelepedésre.

Még alig, hogy a tyrusi nép Afrika éjszaki tengerpartján letelepedék, a végzet ugy akará: hogy a tengerek hullámain tul egy másik nép is telepedjék meg, s nagyszerű várost alkosson, mely középpontja legyen ama nagy birodalomnak, mely idők haladtával Karthágo vetélytársa lőn, s a világ majdnem minden ismert tartományát magába foglalá. E letelepedett nép a római gyarmat vala, melyet Aeneas Trójának halomra dült, s még tüzes üszkeiben párolgó romjai közül kivezetett, s hosszú bolygás után Latiumba hozott.

Virgil szerint Aeneas, minekelőtte Latiumba költözék, a siciliai tengervész által Lybia határára vettetik, s a közel halomnál szemléli Karthágo városának építésével legtüzesebben foglalkozó tyrusi népet. Igy szól Virgil: [2])

„Miratur molem Aeneas, magalia quondam,
Miratur portas, strepitumque, et strata viarum,
Instant ardentes tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa.
Pars aptare locum tecto, et condudere sulco.“ s. t.

Jóllehet a költő eme szavai csak a valószinüség,

1) Aen. Lib. I. v. 342—372. — 2] v. 423—442.

s nem a hitelességet érdemlő bizonyítékok jellemével birnak: annyiban azonban még is figyelemre méltathatók, hogy a történelmi, hasonlólag nem mindenkor biztos kútfőkön alapuló adatok is kisebb, vagy nagyobb részben ezekkel összhangzanak, melyek Róma épitését Kr. sz. e. 754dik évre; tehát Karthágoénál egy század — s néhány évvel késóbbre teszik.

A mint tehát kitetszik Virgil fenebb érintett szavaiból: Dido Lybiában letelepült népének a roppant kiterjedésű Karthágo várost épitette, mely eredetileg is a birodalom csekély kiterjedésű határai mellett oly hatalmas, s erődökkel annyira ellátott vala: hogy az ostromok iszonyaival biztosan daczolhata.

A várost ugyanis a szárazzal keskeny földnyelv tartá öszvefüggésben, melyet azonban nagyobb biztosság okáért tornyokkal megrakott bástya boltozatra épitve akként védett: hogy roppant föld alatti üregeiben 24,000nyi őrség, 300 elefant, s 4000 ló férhete el. Ezeken kívül a harczra minden szükséges eszköz — s kelléknek tágas tért engede a várnak belseje. A város három részre oszlott. Közepén hegyen feküvék a Dido által épitett Byrsavár, s ennek tetején Aeskulap temploma magaslék. Ez vala a város legjelentékenyebb része. A vár körül feküvék a Magariának nevezett tulajdonképeni város, s ez tette Karthágo második részét. A harmadik rész magába foglalá a tengerpartot, s kikötőket, melyeknek egyike a kereskedelmi, másika a hajóhadnak nyujta állomást, s mindkettő lánczal vala elzárva. Ily biztos hajlékba telepíté le Dido számkivetésében együtt osztozó népét.

A tyrusi nép azonban, mely őseinek jellemét a távol idegen honban is hiven megőrízte, s mely bel- s

kül-kereskedelme által anyagilag gyarapodott, nem elégedék meg a bennszülöttektől vásárlott gyarmatországának csekély határaival.

Vágyai, melyek kezdetben csak a körülfekvő afrikai tartományok — s népekre terjedének ki, csak hamar tulszárnyalának a tenger hullámain.

Az első sziget, melyre Karthágo szemét veté, Sardinia vala. A gazdag bányák, drága kövek, s gabnadus szántóföldek ingerlék vágyát a tyrusi kereskedő népnek e sziget elfoglalására; mit annál inkább foganatba vinni törekvének: hogy Sardiniából, mert Siciliát egészen soha nem birák, a középtenger feletti uralmat biztositva látták.

Kevésbé jelentékeny vala előttök Korsika, melynek vadságban fetrengő lakosaival keveset gondoltak: de e kereskedelmi nép még sem nézheté behunyt szemmel: hogy közelében vetélytársak üssék fel lakhelyüket; s ezért e szigetet is az etruskokkal phócziaiak ellen szövetkezve, hatalmukba ejtették.

Mindezen, s más egyéb kisebb szigeteken kivül, milyenek valának: a baleári szigetek, Eubusus, Melita (Malta), Gaulos (Gozzo) és Cercina, legnagyobb jelentőségű vala Sicilia, melyről Pyrrhus, midőn Siciliát elhagyá, e jelentékteljes jóslatot mondá: „E sziget leend egykor Róma, és Karthágo közt az egyenetlenség almája.“ És jóslata teljesedett. Mert Siciliának természeti helyzete, melynek a három hegyfok oriási védfalul szolgál, oly kitűnő előnnyel bir; hogy egy legujabb történész szerint: [3]) „Még maiglan sem foglaltatott el alsó-olaszhon egy hódító által sem, ki egyszersmind Siciliának birtoká-

3] Bumüllers Weltgeschichte I. B. 1852. 245. l.

ban nem vala.“ De ezenkívül e nevezetes sziget birása, mind a római, mind a karthágói népre azért vala igen nagy jelentőségü: hogy dus gabnaterményein kívül, a természetnek egyéb gazdag ajándokaival is kedveskedett.

Ezért csodálni nem lehet, hogy e nevezetes sziget Pyrrhusként Róma, és Karthágo közt az egyenetlenség almája lőn, s hogy az élet — halálrai harcz mind két nemzet közt legnagyobb keseredettséggel folyt, s Karthágo végenyészete után Róma e sziget birtokosa, s a világ ura lett.

Legkülönösb azonban, hogy a karthágóiak elébb a rómaiak — etruskok — s Itália egyéb bennszülötteivel, mint legtermészetesb szövetségeseikkel egyesülének e sziget birásáért Göröghon ellen; nehogy ez egyesült erejével — mint a persa birodalommal tevé — Karthágót alapjában megrendítse.

Az életnek nem ritka eseményei közé tartozik azonban, hogy a barátok ellenségekké lesznek, kivált, ha az anyagi érdekek forognak kérdésben, s a tulnyomó hatalom vészszel fenyegető fergetegei tornyosulnak a népek fölé. Ilyenkor a népek, a nagy szomszédok kivetkeznek a müvészet — ipar — s tudományt élesztő béketógájából, s a harcznak vérrel pettyezett köntösét öltik fel; és a külső, mely gyakorta titkos ellentétben áll a belső érzelemmel, leleplezve áll a haragos felek előtt.

Igy Róma, és Karthágo. Amaz Tarentnek elfoglalása után könnyebben vevén lélekzetet, mitől Pyrrhus öldöklő harczainak korában önmaga rettegett; azt alsó olaszhon lakosaival izlelteté meg, s ezeket meghódítván, határait a siciliai tengerszorosig terjeszté. Karthágo, mely e terjeszkedést irigy, és féltékeny szemekkel nézte Messa-

náig nyomult elő, s e foglalása által Róma ellen védsánczot vont. És igy; midőn a két nemzet közt csak a csekély tengerszoros vala válaszfal, s egymással farkasszemet néztek; kitört a történelemben annyira nevezetes pún háború, mely egyik honi történészünk szerint: „Egyike a világ-történet legvonzóbb, és gyászosabb csatáinak, akár a ráforditott erők nagyságát, akár a megbukott fél sülyedését, vagy nagy következményeit a győzőkre nézve tekintsük.“ [4]) Vagy mint a római történész állítja: „E háború minden polgárzat, s nemzetnek viselt háborúit erőfeszitésre felülmulja; .... s nem kevésbé közel vala az enyészethez a győző, mint a legyőzött fél.“ [5])

I.

Róma közép, és első olaszhon elfoglalása után Sicilia birtokára annál inkább vágyakodott: hogy — mint fennebb mondánk — Siciliától birodalmát csak a keskeny tengerszoros választá el, s ezért ezt birodalma kikerekítésére legtermészetesb járuléknak tekinté. Karthágo pedig, mely az elfoglalt részekért annyi vért onta, a többinek meghóditását annál nagyobb joggal vélé foganatba vihetőnek: hogy a terjeszkedni ügyekvő római sasok ellen védbástyákat kelle állitania.

Az ily ellenkező irányu törekvések közepette a bizalmatlanság naponta nőtt, mely annál inkább megtermé az egyenetlenség magvait: hogy Siciliának bár mely részröli elfoglalása a másikra halálos csapás leendett; s ezért a legcsekélyebb dolog is inditó oka leendhetett egy iszo-

4) Bajza világtör. — Pest, 1847. II. K. 611—1.

5) Liv. Lib. XXI. l. 1.

nyatos háborúnak, melyuek gyászos következményeit még a jövendő titkos fátyola borkolá; s kérdés vala, melyik leend kettő közül azoknak még gyászosabb áldozatává?!

Többnyire azonban ugy van az életben: hogy az ellenek kerülik egymásnak mogorva arczait, melyeknek netán rögtöni megpillantása megrázkodást, s félelmet gerjesztene a szívben. Ezért háttérről indulnak, s oldalaslag közelednek a gyülölt tárgy felé, mig a ferdén vett ut végre is homlokegyenest állítja az ellenfeleket. Igy Róma, és Karthágo. Nem egymás terjeszkedési törekvéseiben, nem egymás iránti gyülölet — vagy féltékenység naponta gyarapodó jeleneteiben; hanem Siciliában lakó jelentéktelen népek sorsának elintézésében találának okot az egymást annyira pusztító háborúra, melynek vádja annál inkább sujtja a rómaiakat, hogy az általok keresve keresett ok ocsmány — s teljes tényen alapul.

Kampániai zoldosok ugyanis, kik tulzott önbizottsággal Mumeutinok — nagy Mars fiaiuak nevezék magokat, Agathokles syrakusai királynál zsoldért katonáskodának. Elbocsájtatásuk után Messena polgáraitól hadi szolgálatba fogadtattak; a hálátlan zsoldosok azonban meggyilkolván uraikat, a várost hatalmukba ejtették, és Sicilia virányos térein raboltak, pusztítottak. Hiero a nem rég megválasztott hadvezér, s később király a lázangók menhelyét, Messánát ostrom alá vette, s a rabló csordát végképeni kiirtással fenyegette.

Az ostromlottak e szorongatásban két pártra szakadván, egyik a rómaiakat, másik a karthágóiakat hivá segédségül. Karthágo gyorsan gondolt, és tett. Míg a római tanács tanakodik, hatalmába ejti Messánát. Ez megdöbbenté Rómát; mert a Rhegiumba helyezett római őrség

jelentéktelen leve, hogy Karthágo Messanába ellenőrséget szállítá, s a tengerszoros feletti uralmat ellensulyozta. — Ez a karthágóiak részéről tett ellenőrködési rendszabály véget vethetett volna a rabló zsoldosok védelmére kezdett háborúnak. Noha azonban a római tanács az indítandó háborút illetőleg kisebbségben maradt, néphatározat által még is kierőszakoltatott, s kétszeri megszakítás után, egy harmadikkal Karthágóra nézve leggyászosabbal lőn befejezve.

A rómaiak a háborút Siciliában, s hallatlan merénynyel kezdették meg Kr. sz. e. 262ik évben. Részt Tarent — s egyéb tengeri városoktól kierőszakolt hajókon, részt a sürgető körülmények miatt öszveszegezett deszkaszálakon, fegyvereiket kezeikben villogtatva keresztül törnek a tengerszoroson, s Messánát, melynek birása reájuk nézve oly fontos vala, inkább árulás — s csel — mint hadászat által hatalmukba ejtik. Ez azonban csak előzménye vala az első pún háborúnak, mely iszonyú pusztítással 24 évig tarta.

A rómaiaknak azonban alig lehetne reményök a harcz sükeres folytatására; mert ez tengeren vala viselendő. A rómaiak pedig mennyire rettenetesek a szárazon, annyira gyöngék valának a tengeren. A leleményes ész azonban mindenkor feltalálja az ösvényt, melyen szorongatásából kimenekül.

Elhatározák a hadihajók építését, s a határozat csak hamar eredményt szült. Egy a siciliai tengerpartra vettetett hajó mintául szolgált az épitésre; az apennini hegyek épitésre fát, s a szövetséges tengervárosok hajóépítőket, kormányosokat, s evedzőket adtak; s 60 nap alatt 120 nagyobb, s 30 kisebb hajó építtetett, s felszereltetett.

Előteremtetvén ekként a tengeri háborúra szükséges kellékek, a tenger lőn a harcztér, s Cor. Lentulus, és C. Duilius consulok vivék a parancsnokságot. Az első azonban csak hamar vala kénytelen a karthágói tengeri hadászat felsőbbségét, s tulzott merényének szomorú következményét tapasztalni, mert midőn elbizakodva előre nyomul, a karthágóiak által bekeríttetik, s párbeszéd ürügye alatt a karthágói hajóra hivatik, s elfogatik, [6]) s 17 hajót veszít.

Caj. Duilius, ki társa szomorú eseménye után egyedül vivé a főparancsnokságot, látván, hogy a karthágói gyakorlott hadak ügyeségén megtörendik a tengeri csatához nem szokott harczosainak ereje; a harcznak más fordulatot ügyekvék adni. Hajóit csáklákkal, melyek hollóorr alakjuk miatt corvi (hollók) névvel ismeretesek látta el. Az ezekkel fenntartandó hajókra kelle a római harczosnak átugorni, s az ellenséggel végezni. A terv sikerült.

Mylae (Milezzo) mellett 260ik évben találkozék a két ellenséges hajóhad, hol C. Duilius a karthágóiaknak 150 hajóból álló, sokkal hatalmasb hadiseregén teljes győzelmet viva ki, s első lőn a rómaiak közt, ki Róma építésétől számítva a tengeren győzelmet aratott.

Róma polgárai örömkéjben usztak. Az elfoglalt hajók érczorrai egy a forumon emelt márványoszlopra tétettek, mely azért columna rostrátának neveztetett. C. Duilius az örömittas nép tisztelet bálványa lőn. Valahányszor vendégségből visszatért, a nép őt zenével, s fáklyával kisérte lakhelyére: [7]) hogy Rómának elsötétült falai lássák a hőst, ki anya-városára annyi fényt áraszta.

6) Liv. Epit. Lib. XVII. — 7) U. ott. C. Duilius Con. adversus classem Poenorum prospere pugnavit..... Obquam causam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti a coena, tibicine canente, funale praeferretur.

A harcz azonban két év mulva ismét kitört, s ennek folyama alatt Róma M. Calpurnius Flammában Leonidását ismeré meg, ki hasonlólag a thermopylaei hőshez három száz bajnoktársával addig tartóztatja fel az ellenséget; míg Consultársa Atilius Calantinus a karthágóiak által bekerített veszedelmes állásából kimenekül, s a római légiok időt nyernek eltávozásra. A hős társai közt, kik mindegyig elvérzének, a csatatéren eszméletlenül, de még életben találtatott. Ily hősi elszánás csak a szabad római polgár rendületlen lelkétől vala várható!

Mind e jeleneteket is azonban csak előjátékainak lehet tekinteni a mindinkább nagyobb erőfeszitéssel folytatott harczoknak.

A háború 8ik éve nagyobb erőfeszitéssel kezdetett, s nagyobb vérontással végződött. A rómaiak 330 nagy hajót 139,000 emberrel terhelve állitának ki; s minthogy az első tengeri ütközet sükerült, az ellenséget hazájában, Afrikában vala szándokuk megtámadni. A sereg, melynek fővezérei: M. Atilius Regulus, és C. Manlius valának Eknomos mellett bukkanának a 350 hajóból, s 150,000 emberből álló karthágói seregre. Heves, és öldöklő volt a csata. Ötven ellenséges hajó átfuratík, hatvan lecsákláztatik, s a római öldöklő fegyverek által 30,000 karthágói vérzik el.

E rettentő csata földig sujtá Karthágót; s azon nép, mely Neptunon kívül egyedül rendelkezék a középtenger hullámainak megalázva békéért esdekel; de a győztes rómaiak bizakodva fegyverük szerencséjében, visszautasítják azt, s a római sasok kiszálnak Afrika partjaira.

Ez alatt, míg Manlius tömérdek zsákmánynyal, s 27,000 fogolylyal Rómába tér, Regulus a karthágóiak által ismételve ajánlott békét visszautasítja, s oly érzékenyen

éreztető velök a római fegyverek győzelmét: hogy a karthágóiak kénytetének megalázott fegyvereikhez nyulni. E szorongatott állapotban érkezék meg Xanthippus spártai hadvezér, görög harcz edzett harczosokat hozván magával. A főparancsnokság reá bizatik, s begyakorlott görög, s karthágói harczosaival 256ik évben sükerült neki a római sereget annyira tönkre tenni, hogy romja alig 1000 harczosból álló nehezen menekül, s a vezér Regulus fogságra hurczoltatik.

Karthágo mind e nevezetes győzelme mellett is érezte gyöngeségét. Mert noha a rómaiak ezután is a tengeri csatákban többnyire szerencsétlenek valának; a mennyiben tengeri erejök részt a szélvész által tetetett tönkre; részt App. Claudius vezénylete mellett Drepanum melletti csatában megsemmisíttetett; s igy a rómaiak kénytelenek valának legalább egy időre a tengeri hadászattal felhagyni: Karthágo még is követséget külde Rómába a békének lehetség esetében kieszközlésére, s a karthágói foglyoknak kiadására.

E követség élén Regulus vala, ki esküt tön Karthágóba visszatérni, ha honfiait békére nem birandaná. Ő azonban ép ellenkezőt tevé. Eleven szinekkel festé Karthágo bágyadtságát, s gyöngeségét, mely azt békére kényteti. És nem barátjai ellenvetései, s könyörgései, sem siránkozó neje, s gyermekei könyhullatásai reá nem birák, hogy esküszegő legyen. S ő, a megvesztegetlen római, ő, a testesült jellem vissza tére Karthágóba, s a barbár nép által iszonyú kínokkal halálra gyötretett. [8])

Most a rómaiak hadiműködéseiket Karthágo siciliai

8] Liv. Epit. Lib. XVIII.

erősségei ellen fordíták, melyeknek Hamilkar Barkas (villám) általi védelmezése több évig tartó sükeretlen harczot idéze elő.

Karthágóval csak a tengeren lehete sükeresen jelen körülményekben megmérközni. Ezért Rómában az előkelő családok javaik nagyobb részét a haza oltárára áldozák fel. A begyült kincsekből nem kevésb gyorsasággal, mint az előtt hajóhad állíttatik, s a római hadak nem kevésb elszántsággal, mint az előtt a tengerre szállának. C. Lutatius consul az aegati szigeteknél annyira tönkre veré Karthágo hadait, hogy ez kipótolhatlan kárára sajnos következményü békét vala kénytelen megvásárlani. A békepontok ezek: Karthágo Siciliát általengedi, s Róma frigytársait soha meg nem támadja. A római foglyok váltságdíj nélkül visszaadandók. Karthágo azonnal ezer; s tíz év lefolyása alatt kétezer kétszáz talentumot fizet.

Karthágót erre még más szerencsétlenség is érte. Zsoldosai, kiket e háborúra a nyereség reményén kívül misem lelkesíte, mivel zsoldjaikat fizetni képes nem vala, Spendius, és Matho vezénylete alatt fellázadtak. A háború alatt, melynek Hamilkar Barkas Karthágo előnyével vete véget, s mely barbár kegyetlenséggel folyt, a rómaiak Corsicát, és Sardiniát elfoglalák. Ez homlokegyenest ellenkezék a békekötés pontjaival; de a győztesek Karthágo felszólalására fenyegetéssel feleltek, s Karthágót 1200 talentumnyi hadiköltség megtérítésére kényszeríték. Engede a megalázott nép; de kebelében boszu lángolt, mely később annál nagyobb gyülölet- s keserüséggel tört ki.

Karthágo azonban érzékeny veszteségét máshol ügyekvék kipótolni. Hamilkar Barkas, ki a nép lelke vala,

Spanyolhonban, hol a karthágóiak már rég telepeket, s gazdag ezüst bányákat birának, foglalásokat tön. Nemes törekvését folytatá Hasdrubal, ki Uj-karthágót épitette. De e terjeszkedés nem vala inyére Rómának, s Karthágától szerződést csikara ki, mely szerint Karthágo hódításainak Ebro leendett véghatára, és Saguntot érintetlenül kelle hagynia. Hannibal, Hasdrubal utódja jeles tapintattal ügyekvék a szerződést meg nem sérteni; mert anyavárosának idő kelle felüdülésre. Annál inkább azonban törekvék Karthágo hatalmát Ebron innen szilárdítani; és Spanyolhon gazdag bányaiból befolyt pénzt zsoldosok állítására fordítá, kik fegyverforgatásban kellőleg gyakoroltatván, a büszke Róma elleni háborúnak hatalmas tényezői lőnek, mely 2dik pún háború neve alatt ismeretes.

II.

Valamint a tengeri vésztől hányatott hajónép, mely ezer, és ezerféle akadályok közt legyőzte a tengervihart, s kiállta a rettentő halálfélelmet, dobogó szívvel köti ki hajóját a révpartra, vizsga szemmel megnézegeti annak rongált oldalait, töredezett kormányrudját, s evezőit; s ujakkal pótolja ki a természeti elemek által hajóján ejtett hiányokat; de mégis borzad, retteg a tenger hullámaira bocsájtkozni, mely a dühöngő szélvész közepette annyiszor sodrotta örvény felé, még okos, szemes, és szakértő kormányos nem veszi kezébe a kormányrudat: ugy a karkarthágói nép is, mely az előbbi szerencsétlen harczok fergetegeitől annyira megrázkódtatott, s övéi több száz ezrejének feláldozásával meggyöngittetett, s a római nép, s tanács által megaláztatott; nem merészle elébb felpillantani a világ színpadára, melyen levert borostyánai letiporva

hevertek, nem merészle elébb gondolni a harcztérre, melyen Róma védistene harczias sarjadékainak annyi előnyt adott; mig az államtestén ejtett sebek be nem hegedtek, mig kimerült segédforrásai csörgedezni nem kezdének; mig végre lehangoltsága közepette egy nemtő nem támada fel kebeléből, mely az elcsüggedt nemzetet hatalmas karokkal rázá fel mámorából, míg egy férfiu nem lépe érdekei támagatásának élére, ki lealázott nemzetének támasza, s védpaizsa lön. E férfiu Hannibal vala.

Elmellőzöm ez a korában legnevezetesb hadvezér — s rettenthetlen hős tulajdonait ecsetelni; mert ezt a római történész Livius, s egyéb irók szakavatottabban teljesítették, hogysem a későbbi kornak valami mondandót hagytak volna fel.

Egyedül tehát a nevezetes férfiúról, kit a korsikai nagy harczmester az ókor legkitűnőbb vezérének ismer el, Liviussal ezeket mondom: „Hamilcarem juvenem redditum sibi veteres milites credere; eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris, lineamentaque intueri.... Plurimum audaciae ad capessenda pericula, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris, aut frigoris patientia par. Multi saepe militari sagulo opertum humi jacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt ..... Princeps in praelium ibat: ultimus conserto praelio excedebat. 9)

Mégis, mind e szép testi, s lelki tulajdonán kívül, vala benne egy nem minden megrovás nélküli hiba, melynek nem csak az ókori nemzetek közt: hanem —

9) Liv. Lib. XXI. — c. 4.

fájdalom! — a keresztény hit üdvözítő elveit követők közt is gyakorta nyomára akadunk ..... a gyülölet.

S csodálni lehet-e ezt? ... A barbár nép, melynek társadalmi czélja az emberi szeretet kötelességeinek körén nem ismere álláspontot, s melytől a népjog tisztelete, mások javainak sérthetlensége csak annyiban fogadtaték el a természetbe öntött emberiség törvényeül, a mennyiben az anyagi érdekek által sarkallott vágyainak korlátozást nem parancsolt: gyülölt mindenkit, ki öt gyülölte; csonkította mindenkinek vérrel szerzett javait, ki az övét csonkította. Nem csoda tehát, hogy e gyülölség, e szeretetlenség gyakorta örökség gyanánt származott át az atyáktól a szülöttek, s unokák kebelébe; annál inkább, hogy ezt az atyák is néha szülötteik s unokáik szivében felkelteni, s gyarapitani ügyekvének. Igy olvassuk ezt Hamilkar- és Hannibalról is: „Hannibalem annorum ferme novem, pueriliter blandientem patri Hamilcari, ut duceretur in Hispaniam, quum perfecto Africo bello, exercitum eo traiecturus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris iureiurando adactum, se, quum primum posset, hostem fore populo Romano.“ 10)

S e gyülölség annál kiirthatlanabb, annál tartósb vala, hogy a vezérével a népé is öszvefort. E nép nem tudá megemészteni, hogy Róma öt birtokainak legjelentékenyebb részétől megfosztván, kereskedelmének halálos döfést ada; hogy a büszke parancsszó — mintha egyedül Róma volna jogosítva a világ uralmára — birodalma határainak terjesztését tiltá. Ezért mondja Livius is: „Odiis etiam maioribus certarunt, quam viribus: Romanis indignan-

10) Liv. Lib. XXI. c 1.

tibus, quod victoribus victi ultro inferrent arma; poenis, quod superbe, avareque crederent victis imperitatum esse." 11)

Ily kiolthatlan mindkét részről gyülölet mellett könnyü vala okot találni, mely a két nemzet közt az előbbinél véresebb, s következményeire Karthágóra nézve veszedelmesb harczot idéze elő. Hannibal maga szolgáltatott erre okat.

Hannibal, ki nem kis aggálylyal nézte Róma hatalmának gyarapodását, melynek rövid idő alatt egész Itália hadi ereje rendelkezésére állandott, s ki nem egészen alaptalanul számita némely Róma által meghóditott, s uralmát gyülölő nép támogatására; noha az aegati békepontok szerint Karthágónak Rómával frigyben álló népeket megtámadni szabad nem vala, sem a később kicsikart szerződés értelmében Ebrón túl terjeszkedni, mégis megtámadja Saguntot, s ostrom alá veszi.

Róma, mely Hannibalnak e békeszerződés ellenében tett eljárásaért haragra lobbant, határozásainak habozása után P. Valerius Flaccus, és Q. Baebius Tamphilus követeket menesztette Hannibalhoz, ki ha a kezdett ostrommal fel nem hagyand, a követek Karthágóba menendők, s Hannibalnak, mint a béke megszegőjének kiadatását válának sürgetendők.

Ez alatt Sagunt, melyet Hannibal hadaival körül özönlött, erőfeszitéssel ostromoltatott. Hannibal, kiuek a római követek jövetele tudomásul adatott, hírnököket külde elükbe, nekik megmondandókat: „Hogy sem életök a táborban nem biztos, sem neki a dolgok sürgős folyamában idegen követség kihallgatására ideje nincsen." 12)

11) Liv. Lib. XXI. c. I. — 12) Lib. XXI. c. IX.

Míg ez alatt az idő követségek — s Róma tanácskozásaival töltetik, Saguut az ostromnak nyolczadik havában Karthágó zsoldosai által elfoglaltatik. A kétségbe esett lakosok arany, ezüst, s egyéb drága eszközöket a város terére összehalmozván, a rögtön élesztett tűzbe dobják; mások jajveszékelve, remegve futkároznak, mások a lángok közé ugranak, s azok martalékává lesznek. Ez iszonyú jelenetek közt a várbástyának tornya, mely az ostromlók által a harcz folyama alatt töretett, zuzatott, rettentő ropogással romba dűl; s ennek egymásra halmozott tömegein a karthágói zsoldosok berohannak a városba, s védetlen nőket, gyermekeket, s gyámoltalan öregeket felkonczolnak. Ily iszonyú jelenetek merülének fel Saguut ostrománál!

Rómának követei ez alatt vissza térnek honukba. Eleven színekkel festik le a nyomort, mely Saguutnak lakosait az ostromlók dühében sujtotta. Most a tanács tagjait bánkódás, s az ártatlanul elvérzett frigytársak iránti szánakodás lepte meg, mely méltó haraggá fejlődék, s a tanács- és néphatározat által eldöntetett a háború.

Hogy azonban minden az igazság utján történjék, a rómaiak ismét követeket az előbbieknél korosbakat, s tekintélyesbeket küldének Karthágóba, kik: Q. Fabius, M. Livius, L. Aemilius, C. Licinius, és Q. Baebius valának. Fabius büszkén, mint rómaihoz válságos esetekben illett, előlépvén, tógájának redőzetét két kezébe vette, s ezeket mondá: „Ime itt háborút, és békét hozunk néktek, válaszszatok tetszéstek szerint“ — „Mi nem választunk“ — kiáltának a karthágóiak —„válaszsz magad, mint tetszik.“ [13])

---

13) Liv. Lib. XXI. c. XVIII.

Ekkor ő higadtan ereszté le a háborút tartalmazó redőzetet, mely eldönté Karthágo szomorú sorsát.

Ez alatt Hannibal Spanyolhont az ellenség ellen biztosítandó, Hasdrubal testvérét, száraz- és tengeri haderővel a tartományban hagyta; s ő maga 59,000 harczossal, s 24 elefánttal átlépte Ebrót. Átkelvén a pyrenaei hegyeken, Galliát, melynek fejedelmeit ajándokokkal megengesztelé, hadaival elözönlötte, s októberhóban a havasok lábánál állott. Ugy látszék, hogy a természet akadályt gördítend győzelmei elébe.

Az égbe magasló csúcsok hóval és jéggel valának borítva; a meredek kősziklák, melyek a fellegeket látszának verdesni, lezuhanással, s bizonyos veszélylyel fenyegettek. Sem város, sem falu nem vala, mely az utazás fáradalmaitól megtörendő seregnek nyugponttal kinálkozott volna. Meghökkenve állapodék meg a sereg az óriási havasok előtt; mindenki csüggedett, csak Hannibal nem. Lelkesítő beszédet tarta harczosaihoz, s megindítá seregét.

Leirhatlan az akadály, leirhatlan a veszély, melylyel megkelle küzdeniök. Itt egy elefánt zuhan roppant terhével a mélységbe; amott egy szekér gördül le öszvezuzva a szikladarabokon. Itt lovak, a völgyek által visszhangzott kiáltásoktól megszilajodván, a rendet megzavarják, s emberek, lovak, s málhaszekerek tömegestül zuhannak alá. Ott a hegynek vad lakói rohannak elő búhelyeik- s barlangjaikból, s a hadseregben iszonyú károkat tesznek. Mindenki jajveszékelt, mindenki sopánkodott, csak egyedül Hannibal nézte a hadseregében ejtett károkat változatlan kedélylyel; nehogy övéit lehangolja.

A mászásnak 9ik napján a havasok tetejére ért,

hol két napi nyugvást engedett. A hegytetőről megmutatá harczosainak Olaszhon virányos téreit, melyet egy, vagy két csatázás után elfoglalhatónak mondott. Ez után megindítá seregét. A lemászás azonban hasonlólag számíthatlan károkat okozott.

Ennyi viszontagság után Hannibal 15 nap alatt keresztül tört a havasok járatlan utain, s 5 hó alatt Ujkarthágóból Olaszhonba érkezett. [14])

Hannibal megdöbbent, midőn serege felett szemlét tarta, s azt Livius szerint: 20,000 gyalog, s 6000 lovagra leolvadottnak tapasztalá. E csekély, s a nehéz ut fáradalmaitól annyira megtörődött seregével kelle most az egészen kipihent római sereggel szembe szállnia, melyet Cn. Scipio, és T. Sempronius vezényletteк, kik a fiatal afrikai harczmestert bár mennyire szakértőnek ismerék; de még sem gondolák, hogy az évszak eme kedvezőtlen folyamában, a havasokon, melyeket alig képes legkellemesb időben is egyes vándor kalauz mellett meghágni, áthatoljon.

A consulokat váratlanul lepé meg a hir, hogy Hannibal Olaszhon határait elözönlötte Scipio, ki Gallia déli részein tartózkodék seregével, villámsebességgel Olaszhonba vonul, s Ticinus folyamnál bukkan Hannibal seregére. Mindkét vezér beszéddel lelkesíté harczosait. A győzelem Hannibálé lett. Alig, hogy az első csatamoraj hallatszék, a római csatarend felbomlott; mert a gyalogok a lovasokkal összevegyülvén, többen lovaikról leesének, vagy leugrálának; s a numidiai lovasság, mely a karthágói sereg szárnyát képezé, megkerülé a római sereget, s

14] Liv. Lib. XXI. c. XXXVIII.

hátulról kezde mutatkozni. Ez átalános zavart, s félelmet szült, mi annál inkább eldöntőleg folyt be a csatára, hogy a római hadvezér, kinek életét 16éves fia, a később Afrikánusnak nevezett, mentette meg, sulyosan megsebesittetett. [15])

E csata után (Kr. sz. e. 218ik év) a római sereg Trebia folyamhoz vonult Semproniust Siciliából bevárandó. Hannibal, ki a folyó tulpartján üte tábort, a csatázásra alkalmas időt választa. Reggeli hideg idő vala, s a havasok, és apennini hegyek közé esett csatahelyen szomjan, és éhen didergett a római katonaság; míg ellenben a karthágói hadak sátraik előtt rakott tűznél fölmelegedvén, s étel- és itallal elláttatván, megerősödve várták a megtámadást. Hannibal seregének kiszámított állomást vőn, honnét a szél hóesőt horda a rómaiak szemébe. Sempronius Scipio ellenére harczba vitte a római légiókat. A harcz rettentő, és véres vala. Megtörhetlennek látszék a római bátorság; míg Mago Hannibal öcscse oldaltámadást nem intéze a rómaiakra; s a lovak az elefántok szokatlan látása miatt átalános zavart nem okoztak. 15,000 harczos hullái boríták a csatatért, kik részt az ellenség fegyvere — részt a folyam hullámai — részt a kiállhatlan fagynak lőnek áldozatai.

E csatának Hannibalt illetőleg kedvező következménye lőn; mert felső Olaszhon nagyobb részt a győzőhez csatlakozék, melynek népeit Hannibal inkább szelídség- s illő bánásmód- mint erőszakkal ügyekvék lekötelezni.

217ik év tavaszán Hannibal közép Olaszhonba tört

15] Liv. Lib. XXI. c. XLVI.

seregeivel e tartományt meghóditandó. Arno folyó, melynek mentében utját kelle vennie, kiáradván, az egész környéket elözönlötte. Három nap, és éjszaka tarta a sereg vonulása, s ez oly veszélyes, hogy az ingoványos helyeken többen az emberek, s teherhordómarhák közül elvesztek; s maga Hannibal, ki az egyetlen még hátra maradt elefánton lovagolt, gyuladás következtében szemét veszté.

Hannibal megrongált seregével Arretium mellé vonult, hol T. Quinct. Flaminius a gall hadjáratban magát kitüntetett, s heves férfiu vivé a főparancsnokságot. Hannibal a hadicselek nagy mestere a consul táborát mellőzvén, oldalaslag pusztítá a vidéket, s a római hadsereget trasymeni tó mellékére csalta, mely a hegyektől körül vala véve. Javában folyt a csata, midőn az elrejtett karthágói harczosok búhelyeikből előrohannak, s a rómaiakat minden oldalról megtámadják. A harcz heve oly nagy volt, hogy Livius szerint: „A csörtetés, és zaj közt a parancsszót hallani nem lehete; hogy a harczos zászlóját, s csatahelyét nem ismeré; hogy végre a földindulást, mely Olaszhon városainak nagyobb részét romba döntötte, a robamos folyamakat folyásából kitérítette, a tengert a folyamokba sodrotta, a hegyeket rettentő ropogással ledöntötte, a csatázók közül senki sem vevé észre.“ [16]) E kegyetlen csata három folytonyos óráig tarta, s egyik vala a népek csatáinak legvérengzőbbike közöl. 15,000 romai vérzett el a karthágói öldöklő fegyverek alatt, s 10,000 fogságba ejtetett.

E rettentő csata hirére a nép Rómában kétségbe-

16) Liv. Lib. XXII. c. V.

esett, csak a tanács nem veszté el lélekéberségét, s Q. Fab. Maximust nevezé ki Dictatorrá. Ennek hadi működése egészen eltérő vala az előbbi consulokétól. Ovatosan kerülé az elhatározott csatákat, s kisebb csatárzások által ügyekvék az ellenséget gyöngíteni. A nép, mely méltatlanul „cunctator“ (időző) gúnynévvel illeté a jeles hadvezért, később elismeré helyes tapintatát, s e szavakra fakadt: „Hic unus homo nobis cunctando restituit rem.“

Fabius tehát hű maradt helyes tapintatához; mert általlátta, hogy a tüzes karthágói vezér béketürése megtörik, s elébb utóbb kelepczébe kerül. S ez meg is történt. Mint egy év előtt Sempronius, hegyek közé lőn szorítva. Hannibal leleményes esze segíte a bajon. Két ezer ökör szarvára égő gallyakat köttetvén, a meredek hegyeknek kergetteté. Az ökrök bömbölve rohantak a hegyeknek; míg a római katonák e csodalátványon megdöbbenvén, rémülve elfutottak, Hannibal a vetett törből szerencsésen kimenekült.

A katonák erre zúgolódni kezdének; és Rómában Minuciusnak egy csekély karthágói csapaton kivitt győzelme a tanácsot arra birá, hogy Fabiusnak a főparancsnokságot Minuciussal meg kelle osztania. Hannibal különösen örvende ezen. Mert míg Fabius eddigi haditerveihez következetes marada, Minucius csatát keresvén a hegyek közé csalatott. Fabius siete consultársának segítségére, kit midőn Hannibal közeledni láta, visszavonult, s e szavakat mondá: „Végre a felhő, mely a hegyek ormain ülni szokott, szélvészszel záport hoza.“ Minucius pedig megilletődve közeledék Fabiushoz, s őt atyjáuak,

s megmentőjének nevezvén, seregével parancsnoksága alá vissza tért. [17])

A következő 216ik évre Aemilius Paulus, és Terentius Varro választatának consuloknak. Az első ovatos, s körülményeket helyesen megfontoló; a másik szeles, és dicsekvő vala. Róma erőfeszítéssel 86,000nyi sereget ada a két consul rendelkezése alá; s ezek homlokegyenest indultak Italia pusztítója ellen, ki Apuliában Cannae körüli térségen Aufidus partján üzé pusztításait.

Hannibal a 216ik évi augustushó másodikát választá az ütközésre; mert helyesen számíta arra, hogy Varro dicsszomja, s heve, ki ép e napon vezénylé a sereget, neki győzelmet hozand. Megütközének a hadak, s Hannibal ismét csellel győzött. Oly állomást foglala el, hogy a por, mely a learatott gabnaföldekről sürü föllegként szállonga fölfelé, a római hadsereg láthatárát elhomályosítá. Továbbá ötszáz numidiait a római táborba szöktetett, kik megadás ürügye alatt letevék ugyan fegyvereiket; de köntöseik alatt rövid fegyvernemüt rejtének. Másokat tovább leshelyre állíta, kiknek a jeladásra rohanást kelle intézniök; másoknak futást kelle szinlelniök. Ily, és hasonló cselek által czélja vala Hannibalnak a római sereg erejét szétoszlatni, és zavarba hozni. A terv sikerült. A minden homlan megtámadott római csatarendek megzavartatnak, s borzasztó öldöklés keletkezik. 45,000 harczos, 80 senator, 30 volt consul, több praetor, és aedil, s néhány ezer lovag, s maga a nemes Aemilius Paulus is elvérzett a csatatéren, ki Cn. Lentulus által a futásra ajánlott lovat e szavakkal utasítá vissza: „Menj, mondd meg a

17) Liv. Lib. XXII. c. XXX.

tanácsnak, hogy Rómát, minekelőtte az ellenség eljövend, erősítsék meg." [18]) Terentius Varro a nyomor okozója gyalázatos futással menekült.

E szerencsétlen csata híre lesujtá Rómát. Szomorgó atyák, s anyák szállongtak az utczákon; nem vala család, nem vala ház, mely fiat, vagy rokont nem siratott volna. A rémületében tétlenül habozó nép szózata: „Hannibal ante portas." teljesedésbe is menendett, ha Hannibal, Maharbal karthágói lovascsapatok parancsnokát hallgatja, s győzelmes hadait Rómának inditja. Hannibal habozott, s elmulasztá a kedvező alkalmat, mely őt Italia urává teendette. Maharbal érezte Karthágo veszteségét, s e szavakra fakada: „Győzni tudsz Hannibal, de győzelmeddel élni nem tudsz." — [19])

S Maharbalnak igaza volt. A római tanács, mely az átalános zavar közt annyiszor tartá meg jelenlétét, Hannibal követeit, kik békeajánlatokkal jövének a városba, visszautasitá; s a tönkre vert sereg romjait Spanyolhonba küldé, az ott hadakozó Scipiókkal egyesülendőket; s izmos rabszolgákat sorozott a hadseregbe, s Róma védisteneinek engesztelésére áldozatokat tartatott.

Hannibal ez alatt Capuában vesztegelt, s még az általa elfoglalt jelentéktelen városok seregének hiányát kipótolni képesek nem valának, Karthágo tanácsa, melynek haszonleső tagjai a háborúból kincsek halmazát várták, reményeikben megcsalatkozván, segédseregeket nem küldének. Igy lőn, hogy Hannibal magára hagyatva, egy történész szerint: „A csatatéren víva ki elsőbbséget; míg Róma a nevezetesb városok birtokában maradt." [20])

18) Liv. Lib. XXII. c. XLIX. — 19) Lib. XXII. c. LI.
20) Bumüllers Weltgeschichte. 1. B. 1852.

Hannibalt ezután, kinek harczosai Capuában elpuhulhulának, folytonyos szerencsétlenség üldözte. Marcellus, kit a római nép „kardjának“ nevezett, Nola mellett először veré meg őt. Ezután Syrakusát vevé ostrom alá, Sicilia fővárosát, mely Hannibal bujtogatása következtében Rómától elszakadt. A város tengeren, és szárazon ostromoltatott; de Archimedes szakértő, s fáradatlan törekvése meghiúsítá az ostromot, s Marcellus visszavonult a város falai alól. A város lakosai, mitsem gyanítván a reájok következendő veszélyről, egy ünnepély alkalmával gondtalan álomnak adák magokat. A rómaiak, kiknek egy áruló utat mutata, meghagják a város falait, s a kinyitott kapukon betódult az elkeseredett ellenség. A lakosok lemészároltattak, köztök Archimedes is, ki ép az előtte homokba lerajzolt mértani ábráival foglalatoskodék. Syrakusa elestével Sicilia ismét római tartománynyá lőn. 212ik évben.

Ez alatt Hasdrubal, kit Hannibal Spanyolhonból Olaszhonba híva, megérkezék. A két testvér haditerve vala: mindkét sereget egyesíteni. Ez azonban elfogott levelek által elárultatván, Liv. Salinator megindult hadaival Hasdrubal ellen; míg Claud. Nero Hannibalt alsó-olaszhonban foglaltatá. E haditerv segíthete egyedül Rómán; mert ha a két testvér tábora egyesül, s Róma frigytársai semlegesség- vagy elpártolásra biratnak, Róma veszve van. Cl. Nero azonban tuljárt Hannibal eszén. Míg Venusia mellett seregének egy részével Hannibal elleni támadást szinlel, harczosainak válogatott részét Liv. Salinatorral egyesíti. Hasdrubal, ki felismeré veszélyes helyzetét, visszavonult; de Sena mellett kénytelen vala a csatát elfogadni, melyben serege tönkre veretett, s ő maga

is a csatatéren feltalálta a halált, melyet keresett. Míg Hannibal békétlenül vará öcscsét, egy római harczos táborába az előörsök közé veté fejét, mit, midőn Hannibal megpillanta, e szavakra fakadt: „Ah! most ismerem Karthágo sorsát."

Szomorú sejtelmei nem sokára teljesülének. Ifjabb Scipio, kinek 210ik évben sikerült Ujkarthágót, s ennek elestével Spanyolhont Róma hatalma alá hajtani, parancsot kapa Afrikába vitorlázni, s Róma ellenségét hazájában megsemmisíteni.

A karthágóiak féltvén fővárosuk sorsát, szabadítására visszahivák Hannibalt, valamint legifjabb testvérét, Mágót is, kit elég későn 14,000nyi sereggel Hannibal támogatására küldének, A győzni tudó vezér engedelmeskedék az önző tanács parancsainak, mi alatt fölsohajtott: „Nem a rómaiak, kiket gyakorta megverék; hanem a karthágói tanács irigysége, és rágalma győzte meg Hannibalt." (203.)

Leptisnél szált a hős szárazra, s Karthágótól öt napi járásnyira Zamánál találkozék Scipióval. Hannibal, ki Scipióval megmérközni gyönge vala, találkozásra hivá bajnoktársát. Scipio megjelent... S e kornak két legnevezetesb hőse egy halmon sokáig szótlanul nézék egymást. Hannibal megszakítá a csendet, s békét ajánlott, Spanyolhont, s a középtenger minden szigetét Rómának igérvén. Scipio azonban biztos győzelmének érzetében feltétlen hódolást sürgetett. A fegyvernek kelle tehát határozni, s következő nap kezdődék az eldöntő csata. Hannibal szóval, és tettel lelkesíté katonáit. Hol a harcz legtüzesebben folyt ott vala, hol a harcz hanyatlott, uj erőt, s bátorságot önte a harczosok kebelébe. De mind

hasztalan. A karthágói sereg ereje, s bátorsága megtört a római tulnyomó, s harczedzett légiók érczkarain, s Karthágo szomorú sorsa Kr. sz. e. 201ik évben eldöntetett.

A mélyen megalázott Karthágo legkeményebb békefőltételekre szoríttatott. Afrikai tartományai hagyattak meg egyedül; minden hajóját, s elefántját kiadni; Rómának 50 év alatt 10,000 talentumot fizetni, s minden foglyot, és szökönczöt kiadni kötelezteték; végre a rómaiak megegyezése nelkül háborúba nem bocsájtkozhaték.

Míg Scipio e békekötés után 120,000 font ezüsttel honosai diadalrivalgása közt tér vissza Rómába, s a nép minden kitelhető módon ügyekszik a most már Afrikanus czímmel jeleskedő férfiunak tiszteletét kimutatni: Hannibal leverve álla a világ színpadán, és szülővárosának lealázása mélyen hatott szívére. Ezért Antiochus — syriai királyt a görögökkel egyesülve Róma elleni harczra izgatá. De terve elárultatott, s Karthágótól kiadása sürgettetett. A hős Antiochushoz menekült, ki addig halasztgatá Hannibal által folytonosan sürgetett tervének kivitelét; míg Scipio, ki e hadjáratáról asiaticus melléknévvel jeleskedik, Magnesia mellett 190ikben őt megveri, s tartományainak egy részét, s Hannibal kiadását követeli. — Hannibal Prusias — bithyniai királyhoz menekült, ki a rómaiak iránti félelemből házát őrökkel körülvétetvén, az elszökésnek minden utját elzárta. Hannibal mérget vett, s e szavakkal zárá be viszontagságteljes életét: „Megakarom a rómaiakat hosszú aggodalmat gerjesztő gondjaiktól menteni; mert nem képesek egy öreg embernek halálát bevárni.“ (183.)

Ily méltatlanul mult ki ez a korának legnevezetesb hőse, ki egyedül vala arra hivatva: hogy hazájának dülni

kezdő támoszlopait atlasi vállakkal feltartóztassa; s ki a földig lesujtott anyavárosát bizonnyára még egyszer életre támasztotta volna, ha a római féltékenység ez a méltóbb halálra érdemes férfiut öngyilkossá nem teszi.

Megbukta után alig néhány tizedet élt még Karthágo; szomorú sorsa, mely a 3dik pún háború következménye vala, gyors léptekkel közeledék.

III.

Karthágo, noha mélyen meg vala alázva, noha hatalmának, mely az utósó békekötés által örökre megdöntve látszék lenni, föléleszthetése, a lehetlenségek legnagyobbikának tekintetheték; még is Róma szivében Karthágo iránt, melynek kereskedelme napontа mindinkább gyarapodék, s virágzásnak indula, titkos félelem lappanga, mely a gyülölettel párosulva Karthágót végenyészet örvényébe sodrotta.

Ez időben Rómában két ellenkező irányu párt vala, melyeknek fejei: Scipio Nasica, és M. Porcius Cato valának. E két pártnak a birodalom bel- és küliránya feletti vitái közé Karthágo sorsa is besodortatott, s a Scipiók józanabb részén győzedelmeskedett Catónak heveskedő pártja.

Cato Karthágo megengesztelhetlen ellensége vala, ki bár mikor is, bár mely tárgyról is szólla a tanácsban, beszedét e szavakkal végezé: „Censeo Carthaginem delendam esse.“

Az öreg Cato, s pártjának bujtogatására végre megérlődék a rettentő eszme, hogy Karthágo eltörültessék. Csak kedvező alkalom váratott erre,s ez nem soká bekövetkezék. Massinissa numidiai király, kit a rómaiak

Karthágo mellé őrül állítának, tudván, hogy Karthágónak a békeszerződés értelmében fegyvert fogni nem szabad, a legnagyobb igazságtalansággal csonkította Karthágo birtokait; végre Tuska gyönyörű tartományra veté szemét. Karthágo Rómában panaszt emelt, s ennek elintézésére választott birókat, a többi közt Catót is Karthágóba küldék. A büszke férfiut azonban szerfelett megbántá, hogy a carthágóiak közbenjárását elutasíták. Képzelhetni, hogy jelszavai: „Censeo Carthaginem delendam esse." annál gyakoriabbak valának tanácsülési beszédeiben. A tanács is beleegyezett végre Karthágo végromlásába, s erre ürügyül a következő okot használá fel.

A karthágóiak Massinissa pártját, mely hazájuk elleni törekvésről gyanús vala, a városból kikergették; mire Massinissa megboszonkodván, ellenük háborút indíta. A karthágóiak e szorongatásban fegyvert ragadtak, mit Róma béketörésnek tekinte; és noha Karthágo követeket külde Rómába, kik a dolgok mibenlétét felvilágosítandók valának; még is 149dik évben két hadsereg küldetett Afrikába.

Karthágo látván a fölébe tornyosuló fellegeket, gyermekileg békét esdekle. Ez megadatott. Háromszáz előkelő ifju adatott kezesül, s minden fegyver, s hajó kiszolgáltatott. Midőn Karthágo minden védelmi eszközétől megfosztatott, a consulok fennyen, s szárazan kinyilatkoztaták: hogy Karthágónak el kell törültetnie; ezért a lakosok nejeik- és gyermekeikkel kiköltözzenek a városból, s tulajdon kezeikkel romboljják le; s a parttól néhány mértföldre uj lakhelyeket épitsenek.

E borzasztó kivánat kétségbe ejté Karthágo lakosait; s ünnepélyes esküt tevének: hogy inkább városuk

romjai alá temetkeznek, mint e gyalázatos követelésbe beleegyezzenek.

A kétségbeesés, s düh tettre korbácsolá a Karthágóiakat.

A házak födelei leszedettek, s belőlök hajók alakítattak; a kapuk berakattak, a kikötők lánczakkal elzárattak; minden ércz fegyverré kovácsoltatott. Karthágo e szorongatott állapotában hasonlíta egy nagy műhelyhez. Itt kovácsolának, amott gyalulának, emitt érczet olvasztának. Szóval: a kétségbeesés mindent meg teve, mit emberi erő válságos helyzetében megtehet. Az áldozatkészség sem hiányzott, miben leginkább a nők tünteték ki magokat. Arany, és ezüst ékszereiket nyilakra, s fürtjeik hosszú tekercseit ívhurokra adák.

A consulok azt hivék, hogy az ereiben megtört Karthágóval könnyen bebánandnak; de megcsalatkozának.

A sereg, melynek élén Hasdrubal álla, két évig verte vissza a római sereg támadásait; míg végre ifjabb Scipio Aemilius Paulus fogadott fia, a később szinte Afrikánus czimről nevezetes hadvezér a várost ostrom alá vette. Ennek sikerült Hasdrubalt, ki Karthágot szárazföldről biztosítandó, a város előtt foglalt állomást, hadicsellel elűzni; a város melletti kikötőbe gátot vetni; s a város falaihoz közelíteni. 146ik év tavaszán rohamot parancsolt, s a római harczosok győzelmi kiáltásokkal rohantak Karthágóba. A harcz még csak most éré el iszonyatosságát. A Byrsavár felé vezető uton, hol hat emeletű házak emelkedének, 6 napig tarta az élet- s halálrai harcz. Karthágo lakosai, kiknek száma 700,000re méne, részt leemészároltattak, részt az alig 50,000en életben madottak rabszolgákul eladattak. Kik a római fegyverek ál-

dozatául nem esének, a lángok közé rohantak. Ezek közt vala Hasdrubal neje is, ki elébb a rómaiaknak gyáván meghódolni akaró férjének keserű szemrehányásokat teve; s elébb két fiját hányta, utóbb maga rohant a dühöngő lángokba. A város 17 napig folytonosan ége. Midőn a bosszuállásért ég felé gomolygó füstöt szemlélé Scipio, keserű előérzetek emelkedének kebelében, melyek akarata ellenében könnyeket facsarának ki szemeiből, s előre gyanítaták véle ama szomorú sorsot, mely egykor a hatalom- s dicsőség polczára vergődött anyavárosát érendette.

Igy lőn vége Karthágo világhírű városának, mely 700 év leforgása alatt Kr. sz. előtti 146ik évig a világ szinpadán oly nevezetes szerepet játszék. Róma pedig, mely előtt Karthágo végenyészete annyira kivánatos vala, s mely Karthágo tartományait kapzsilag olvasztá Afrika nevezete alatt birodalma összes területébe, századok folytával hasonlólag leroskada önterhe alatt, s más népek, s országok emelkedének fel terjedelmes birodalmának romjain; s más népek, nemzetségek élnek most ott, honnét Róma világuralma büszke parancsokat osztogatott, s hol rettegett hatalma néki örökkétartandóságot igért. Az idő tehát Baróti Szabó Dávid szerint:

Mindeneket megemészt: birodalmak elesnek,
Országok, nemzetségek változnak.......

⁂

ÉRTESÍTVÉNYEK
a
NAGY GYMNASIUMRÓL.

I.

Tanárszemélyzet,

s az 185⁵|₆dik tanév october elején megállapított tantárgyak felosztása.

Tanárok.	Tantárgy.	Osztály.	Heti óra száma.
1. Kaczvinszky Viktor, igazgató-tanár.	Mennyiségtan.	VII. VIII.	4
2. Kosviczky Miksa.	Latin. Magyar. Történelem.	III. IV. III. II.	17
3. Prochaska Antal.	Természettan. Németnyelv. Szlávnyelv.	VII. VIII. VI. V. VI. VII. VIII.	16
4. Juhász Mihály M.	Latin. Magyar.	VII. VIII. VI. VII. VIII.	16
5. Paulik Miklós Endre.	Hittan. Latin.	I. II. III. IV. II.	16
6. Szentpétery T. Károly	Görög. Mennyiségtan. Természettan.	VI. VIII. III. IV.	16

Tanárok.	Tantárgy.	Osztály.	Héti óra száma.
7. Herczeg Leo Ignácz.	Latin. Magyar. Történelem.	I. I. I. V. VI.	19
8. Veskóy Zsigmond.	Görög. Mennyiségtan. Böleszészeti elötan.	IV. V. VII. IV. VII. VIII.	20
9. Mikitovics Fülöp.	Németnyelv. Görög. Mennyiségtan. Természettan.	I. IV. III. I. I. III.	18
10. Medveczky Imre.	Latin. Magyar. Mennyiségtan.	V. V. II. V. VI.	18
11. Perjessy András, rozsnyó m. b. áldozár.	Hittan. Latin.	V. VI. VII. VIII. VI.	14
12. Mayer Manó, rozsnyó m. b. áldozár.	Németnyelv. Történelem.	V. VII. VIII. III. VII. VIII.	18
13. Linkes Miksa, rozsnyó m. q. áldozár.	Magyar. Német. Történelem. Természetrajz.	II. IV. II. III. IV. II. V. VI.	19

Rendkivűli tantárgyak:

Haffner Antal az algymnasiumi ifjúságot szépirásra tanitotta.
Haffner Antal rajztanárnak rendkivüli óráit 36 ifju látogatta.

II.

Az 185⁵|₆-dik évre megállapított tanterv.

Első osztály.

Osztálytanár: **Herczeg Leo Ignácz.**

Hittan. Ó szövetségi bibliai történet. K. k. Czuczor Gergely bibliai történetek az ó és új szövetségből, és az apostolok cselekedeteiből. Pest, 1853. Hetenkint 2 óra.

Latin nyelv. Betűtan; az igehagozás némi ismertetése; a fő-, melléknevek és névmások ragozása; fokozás; számnevek, elöljárók, igehatározók s főnevek nevei. Stobaeus jelesebb mondatainak fordítása s elemzése. Időszaki gyakorlatok. K. k. Kühner, magyarítva Szepessi Imrétől II. kiadás. Pest, 1853. Hetenkint 7 óra.

Magyar nyelv. Betűtan; helyesirás; szóképezés; az igehagozás némi ismertetése és szóragozás. K. k. Magyar nyelvtan Ihász Gábortól. Olvasmányul Trautwein. Heti gyakorlatok. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Olvasás, irás; nemszócska-, név-, névmás-ejtegetés s igehajtogatás. Házi munkálatok szép- és helyesirási tekintetből. Hetenkint 3 óra.

Földrajz. A mér- s természettani és politikai földrajz elemei. K. k. Földrajzi alapvonalok Malik után. Hetenkint 3 óra.

Számolástan. Számolás; négy alapmüvelet; a számoknak felosztása tényezőikre; közös osztó; szorzási és osztási rövidítések; többnevű nevezett számok széttartása s összevonása; közönséges, összetett és tizedes részedékek. K. k. Számolástan Szabóky Adolftól.

Mértani nézlettan. Pontok, vonalok, zugok, háromszögek és egyenközények. K. k. Mértani nézlettan Koller Károlytól. Mértani táblák pontrajzi mód szerint Hillardt F. K. után. Hetenkint 3 óra.

Természetrajz. Az állatok rövid élet- és bonctanának előbocsátásával a csontvázas állatokból az emlősök, és a csontváztalan u. m. puhány, héjánc, rovar, féreg és sugár állatok. K. k. Természetrajz elemei Hanáktól. Hetenkint 2 óra.

Második osztály.

Osztálytanár: **Paulik Miklós Endre.**

Hittan. Uj szövetségi bibliai történet. K. k. Czuczor Gergelytől. Pest, 1853.

Latin nyelv. Igetan; határtalan módu szószerkezet; független határozó; szóalkatás. Stobaeus erkölcsi- és az ős hajdan némely kitűnő férfiai érdekes mondatainak, valamint Aesop és Phaedrus meséinek fordítása és elemzése. K. k. Elemi latin nyelvtan Kühner után Szepesi Imre. Pest, 1853. Hetenkint 8 óra.

Magyar nyelv. Igefagozás; nem fagozható beszédrészek; szóalkatás; irás; olvasás. K. k. Ihász Gábor magyar nyelvtana, olvasásra Trautwein. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Rendes és rendhagyó igék; előjárók és igehatározók. K. k. Toepler. Olvasmányul Mozárt. Hetenkint 3 óra.

Földrajz és történelem. A hajdankor földrajza, nevezetesen: Ázsia, Áfrika és Europa egyes államai, a rómaiak óskori földrajza és minden népek óskori történelme a római nagy birodalom feloszlásáig, az az Kr. sz. u. 476 évig. K. k. Pücz után Vincze. Hetenkint 3 óra.

Számolástan. Viszonyok; arányok; egyszerű hármasszabály; olasz gyakorlat; kamat és századék számolás; mérték- és pénzisme; agio. K. k. Szabóky számolástan.

Mértani nézlettan. Egyközények és többszögök; tér és idommérték. K. k. Koller mértani nézlettan. Hetenkint 3 óra.

Természetrajz. Madarak, hüllők, halak. Növénytan. K. k. Természetrajz elemei Hanáktól. Hetenkint 2 óra.

Harmadik osztály.

Osztálytanár: **Kosviczky Miksa.**

Hittan. A ker. kath. religiónak hit- és erkölcstana. K. k. A ker. kath. hittudomány. Rozsnyón, 1853.

Latin nyelv. Szókötés és szóvonzat. K. k. Szepesi mondattan Kühner után. Cornelius Nepos fenmaradt munkáiból: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias, Cimon, Lysander, Alcibiades és Epaminondas. Iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 6 óra.

Görög nyelv. Betű-, olvasás- s irástan, a beszédrészek ismertetése és az ω végzetű igék hajtogatása. Számos iskolai és házi munkálatok. K. k. Szepesi Hellen nyelvtan Kühner után. Hetenkint 5 óra.

Magyar nyelv. Szókötés; szavalás; olvasás és fogalmazás. K. k. Magyar szókötés, Budán, 1851, olvasmányul: Trautwein. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Az ejtegetési és hajtogatási minták ismér-

letése; az igéktől elválasztható és l nem választható szócskák használata; szóvonzati szókötés elemei összehasonlítva az anyanyelvi szókötéstannal. Fordítás és elemzés. Házi és iskolai munkálatok, szólásmódok és közmondások betanulása. K. k. Szókötés Toepler után, olvasmányul: Mézárt. Hetenkint 3 óra.

Történelem. Középkor s az újkor első időszaka időszerű földrajzzal. K. k. Vincze Paulin Pücz után. Hetenkint 3 óra.

Betűszámtan. Ellentett mennyiségek; algebrai műtételek egész és tört mennyiségekkel; hatmányozás; gyökfejtés; egybevetés és egybeillesztés. K. k. Szabóky számolástan III. rész.

Mértani nézlettan. Görbe vonalok, és görbe vonalú ábrák. K. k. Koller Károly mértani nézlettan. Hetenkint 3 óra.

Természettudomány. Ásványtan. K. k. Hanák természetrajz elemei.

Természettan. Testek közös, különös és belső tulajdonai; halmazállapot; vegyészi műtételek; elemek; meleg- és víztünetek. K. k. Thüringer természettani ismeretek. Hetenkint 2 óra.

Negyedik osztály.

Osztálytanár: **Veskóy Zsigmond.**

Hittan. A ker. kath. anyaszentegyház szokásai és szertartásai. K. k. A keresztény anyaszentegyház szertartásai. Veszprém, 1853.

Latin nyelv. Az előzmények ismétlése; mód- s időtan és hangmérték. K. k. Szepesi latin nyelvtan. Olvastatott Julius Caes. de bello Gallico. Iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 6 óra.

Görög nyelv. A rendhagyó ω és mi végzetű igék; szókötés- és ékezettan. K. k. Szepesi hellen nyelvtan. Olvasta-

tott: Vinterkorn, Feldbausch és Süpfle után. Iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 4 óra.

Magyar nyelv. Körmondatok és irálytan; olvasás; szavalás és szerkeztés. K. k. Zimmermann irálytan, és Trautwein olvasókönyv. Iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Az ejtegetési és hajtogatási minták tanának bevégzése; előljárók, igehatározók, és kötszók; szóvonzati szókötés; az olvasókönyvből betanult helyeknek leirása; fordítás, fejtegetés s munkálatok. K. k. Toepler és Mozárt. Hetenkint 3 óra.

Történelem és földrajz. Az uj történet bevégzése; austriai birodalom földrajzi ismertetése; és az átalános földrajz rövid ismétlése. K. k. Pücz után Vincze. — Austriai honismeret Prasch után. Hetenkint 3 óra.

Számolástan. Összetett viszonyok és arányok; láncz-, társaság-, és vegyités-szabályok; egyenletek egy ismeretlennel. K. k. Szabóky számolástan.

Mértani nézlettan. Lapok; lap- s testszögök és testek. Koller szerint. Hetenkint 3 óra.

Természettan. Mozgási és nyugvási tünemények szilárd és híg testeknél; légnemek; inga; erőművek; hang; világosság; villanyosság; delejesség és csillagászat. K. k. Thüringer természettani ismeretek. Hetenkint 3 óra.

Ötödik osztály.

Osztálytanár: **Medveczky Imre.**

Hittan. A religio, a kereszténység előtti kinyilatkoztatás és annak istenisége, valódisága st.; a keresztény kinyilatkoztatás s az uj szövetségi sz. könyvek istenisége, megmásit-

hatlansága st. Jezus Krisztus isteni küldetése és istensége. K. k. A kath. religio tankönyve, Egerben, 1854. Hetenkint 2 óra.

Latin nyelv. E T. Livii P. hist. libro IIdo capita 44; e P. Ovidii Metamorphosi: Lycaon, Cygnus, Proctis et Cephalus, Meleagros, Philemon et Baucis, Hyacinthus, Circe et Scylla, Numa et Egeica. Munkálatok. Hetenkint 6 óra.

Görög nyelv. Xenophon Anabasisából I. és IV. könyv; nyelvtani szabályok ismétlése és munkálatok. Hetenkint 5 óra.

Magyar nyelv. Ékesszólás és hangmértan; legujabb kori művek (1819—1855) felolvasása és fejtegetése; válogatott darabok betanulása és elszavalása; iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Fordítás és elemzés különös tekintettel a nyelvtani s kiváltképen szókötési szabályokra; válogatott darabok betanulása; iskolai és házi munkálatok. K. k. Mozárt. Hetenkint 3 óra.

Szláv nyelv. Szókötés. Kézirat Hatala Márton nyomán. Hetenkint 2 óra.

Történelem. Ókori földrajz és történetek a macedonokig bezárólag. K. k. Pücz után Vincze. Hetenkint 3 óra.

Mennyiségtan. Betűszámtan; a számok rendszere: a négy alapművelet fogalma ellentett mennyiségekkel együtt; a négy alapművelet betűkkel; a számok tulajdonai és osztékonysága; közönséges-, tizedes- és láncz-részedékek. Hosz- és lapmértan. K. k. Arenstein Moçnik után. Hetenkint 4 óra.

Természetrajz. Ásványtan; ásványisme; földisme és növénytan. K. k. Mihalka Antal második bővített kiadás. Hetenkint 2 óra.

Hatodik osztály.

Osztálytanár: **Perjessy András.**

Hittan. Jézus Krisztus egyházáróli tan, és annak történelme. K. k. A kath. religio tankönyve. Hetenkint 2 óra.

Latin nyelv. E Sallustio: Bellum Catilinarium; e Virgilio: Eccloga Ima; quaedam fragmenta e Georgico eiusdem: e libro I. de legibus arationis; e lib. II. de cultura arborum; e lib. IV. de apibus; denique lib. I. Aeneidos. Iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 6 óra.

Görög nyelv. Homér Iliasának I., II. és III. éneke. Iskolai és házi munkálatok, nyelvtani szabályok ismétlése és alkalmazása. Hetenkint 5 óra.

Magyar nyelv. A legrégibb iróknak olvasása 1183—1436 és 1772—1801; válogatott darabok betanulása és elszavalása; házi és iskolai ékesszólási és költészeti fogalmazások. K. k. Lonkay olvasókönyv. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Költészeti, történelmi, és természettani darabok nyelvtani fejtegetéssel összekötött olvasása és betanulása. K. k. Mozárt. Hetenkint 3 óra.

Szláv nyelv. Mint az ötödik osztályban.

Történelem. Ókori Itália földrajza; a rómaiak s a középkor története a keresztes hadakig időszerű földrajzzal. K. k. Pücz után Vincze. Hetenkint 3 óra.

Mennyiségtan. Hatványok; gyökök; első rendű egyenletek egy és több ismeretlennel és viszonyszámok. Tömörmértan; lap-háromszögtan. K. k. Arenstein Moçnik után. Hetenkint 3 óra.

Természettan. Állattan; kövületek és az állatok földrajzi elterjedése. Minikus Vincze után. Hetenkint 2 óra.

Hetedik osztály.

Osztálytanár: **Juhász Mihály.**

Hittan. A szentségek-, szentelmények- és bevégzésről. K. k. Ker. kath. hittan. Eger, 1852. Hetenkint 2 óra.

Latin nyelv. E Cicerone: Oratio pro rege Deiotaro et Q. Ligario; e Virgilio: Lib. II. Aeneidos. Nyelvtani szabályok ismétlése és gyakorlati alkalmazása, iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 5 óra.

Görög nyelv. Homér Iliásának I., IV., és VI. éneke iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 4 óra.

Magyar nyelv. A 16, 17, 18 és 19dik századbeli írókból kiszemelt aesthetikai műdarabok olvasása és fejtegetése; válogatott darabok betanulása és elszavalása; iskolai és házi feladmányok kidolgozása. K. k. Lonkay olvasókönyv. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Német nyelv s irodalom. Olvasmányul: Boone. Hetenkint 3 óra.

Szláv nyelv. Költészet Holly János szerint; legujabb kori munkák olvasása; iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 2 óra.

Történelem. A közép- és ujkor a 17dik század bezártaig vagy is 1096—1701. K. k. Bumüller, Pücz és Annegarn. Hetenkint 3 óra.

Mennyiségtan. Egyenletek; haladmányok; egybevetes. Háromszögtan; betűszámtan alkalmazása a mértanra. K. k. Arenstein Moçnik után. Hetenkint 3 ora.

Bölcsészeti előtan. Második félévben hetenkinti 2 órában: átalános gondolkodástan.

Természettan. A testek átalános tulajdonai; vegy-, erőmű- és hangtan. K. k. Schirkhuber Móricz elméleti és tapasztalati természettan alaprajza. Hetenkint 3 óra.

Nyolczadik osztály.

Osztálytanár: **Szentpétery T. Károly.**

Hittan. A ker. kath. erkölcstan átalános és különösen. K. k. Ker. kath. erkölcstan, Eger, 1852. Hetenkint 2 óra.

Latin nyelv. E Tacito: vol. IV. de situ etc. Germaniae; ex Horatio: libri Imi car. 1, 2, 10, 11, 14, 18, 20, 22, 34; libri IIdi car. 2, 3, 10, 15; libri IIIii car. 1, 2, 3, 30; libri IVti car. 4; lib. Epod. car. 2 et 7. Nyelvtani szabályok ismétlése; iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 5 óra.

Görög nyelv. Homér Iliásának IV., V., VIII., és IX. éneke; nyelvtani szabályok ismétlése és gyakorlati alkalmazása; iskolai és házi- többnyire — magyar-görög fordítások. Hetenkint 3 óra.

Magyar nyelv. Remekirók kiszemelt munkáinak olvasása 1801—1835; válogatott műdarabok betanulása és elszavalása; iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 2 óra.

Német nyelv. Fordítás és elemzés, ejtegetési s hajtogatási mintáknak és szókötési szabályoknak ismétlése összehasonlítva az anyanyelviekkel; válogatott darabok betanulása és elszavalása; iskolai és házi munkálatok. Hetenkint 3 óra.

Szláv nyelv. Mint a hetedik osztályban.

Történelem. Első félévben: Az 1701ki eseményektől 1815ig. K. kk. mint a 7dik osztályban. Második félévben: Osztrák birodalom államtana Prasch szerint. Hetenkint 3 óra.

Bölcsészeti előtan. Átalános okoskodás- és tapasztalati lélektan. Hetenkint 2 óra.

Mennyiségtan. A mult években tanultaknak ismétlése. Hetenkint 1 óra.

Természettan. Erőmű-, hang- s világtan; a csillag- és tünettan elemei. K. k. mint a 7dik osztályban.

III.

Vallásügy.

A délelőtti rendes felolvasásokat fél 8 órakor sz. miseáldozat előzte meg. A felolvasások minden osztályban imával kezdettek meg és végeztettek be. Vasárnap és ünnepnapokon a sz. mise előtt sz. beszéd, a délutáni isteni szolgálat előtt pedig hittanitás tartatott. A kath. ifjúság az egyházi körmenetekben és más rendkívüli ajtatosságokban buzgón résztvett. Nagy hétben a három napi szent gyakorlatok megtartattak. A tanév folytán az ifjuság hatszor járult a bűnbánat- s oltári szentséghez.

A helvét vallásu ifjak t. Nagy Antal, az ágostai vallásuak t. Gömöry Endre helybeli lelkész uraktól nyertek vallásbeli oktatást.

IV.

Méltóságos és főtiszteletű Kollártsik István rozsnyói megyés püspök úr ő nagysága juliushó 21, 22 és 23kán a hittanból megtartatott vizsgálatokat elnökletével megdiszesítni és azok bevégezte után, kegyes megelégedését nyilvánítva, az ifjuságot a vallás és erkölcsiség szeretetére atyailag buzdítni méltóztatott.

Ugyanazon vizsgálatokon méltóságos és főtiszteletű Répássy József jászói praelatus úr ö nagysága is jelen lenni méltóztatott, miután azok megkezdése előtt a 8dik osztályt különösen meglátogatván, azt a választandó pályán a gymnasiumi folyam alatt nyert vallásos elvek hű követésére és az előismeretek kellö felhasználására hathatós szavakkal buzdította volna.

V.

Anyanyelven kidolgozott föladmányok.

1. Barátságos levél, melyben a tanuló értesíti barátját körülményeiről.
2. A tavasz leirása.
3. Levél, melyben a tanuló tudatja szüleivel a félévi vizsgák közeledését.
4. Körmondatok. Az időt gondosan kell fölhasználnunk. — Szüleinket szeretni tartozunk. — Féljed az Istent.
5. A tél. Párversekben.
6. Az igazság. Versszakokban.
7. Az öröm. Rímekben.
8. Különféle feladatok átképités- és névképitésre alkalmazva.
9. Isten a zivatarban. Szónoklati gyakorlat.
10. A mennyiségtan hasznáról. Kidolgozott levél.
11. Leonidas és társai. Történeti elbeszélés.
12. Barátságos levél, melyben N. tudósítja barátját egészségének visszanyeréséről.
13. Az anya és gyermeke. Példázat.
14. A paraszt, kigyó, ló, eb és róka. Mese.
15. A történelem az élet mestere. Körbeszéd.
16. Epigrammák: az árnyéktól megcsalatott ifjúra, és az egyszemű tolvajra.
17. Egy fösvény síremlékére. Sírvers.
18. „Por, hamu, semmi vagyunk." Ki nem dolgozik, ne is egyék. Szónoklati gyakorlatok.

19. Anyám névnapján. Rímes versek.

20. A vadkan és a szarvas. Mese.

21. Forgó viszontagság járma alatt nyögünk. Mondattárgyalás.

22. A tűzvész. Románcza.

23. A gyermekkor s foglalkozásai. Leirás.

24. A tékozló fiú. Példázat.

25. A bölcseség legnagyobb mestere az élet. Négytagú körbeszéd.

26. A szorgalmatos munka mindent legyőz. Értekezés.

27. A betegség által tehetlenné vált oroszlán. Mese.

28. Jaj annak, a ki szüleitől távol magányban él. Példatárgyalás.

29. Költészeti levél, melyben a tanuló ifju társát vigasztalja anyja halála miatt.

30. Egy irónak halálára. Lantos költemény.

31. Zárbeszéd a tanév végén.

VI.

Taneszközök és segédszerek gyarapitása.

1. A házi, illetőleg rendi könyvtár 313 kötettel: — a gymnasiumi egy atlassal, 5 függő térképpel, 91 kötettel; — az ifjúsági 13 darabbal gyarapittatott.

2. F. évi beiratási pénz tett 96 ft. p. p. Ezen összegből szereztettek: optikai táblák; czélszerű könyvek; atlasok és fali térképek.

3. A premontrei rendi főnök ő méltósága tanszerek és egyéb segédeszközök megszerzésére 300 pengő forintot méltóztatott ajánlani, minek következtében Ekling M. bécsi gépész-

nél azonnal megrendelések tétettek, a kivánt taneszközök azonban maig sem küldettek meg.

4. A képgyüjtemény 6 A. M. Beckerféle gomba, 51 F. Engel- és C. Schellbachféle optikai táblával, — az ásványgyüjtemény 30 válogatott példánynyal, — és a pénzgyüjtemény 19 darabbal növekedett.

5. A gymnasiumi könyvtár a cs. kir. bécsi geologiai társulatnak megküldött évkönyvei által és különféle folyóiratokkal gyarapodott.

6. A tanulóifjúság könyvtárának gyarapítására szabad ajánlkozás utján bejött 13 ft. 8 kr. p. p., mely összeg a könyvtár növelésére fordíttatott.

VII.

Az érettségi vizsgálatot 185⁵|₆ dik tanfolyam végével kiállották; és éretteknek nyilvánittattak:

Helybeli kath. tanintézet növendékei:

Grieger Ignácz.
Izsépy Béla.
Keszler Barnabás.
Lehoczky József.
Pelkó Péter.
Svachulay István.

Más tanintézetekből jöttek:

Bölcsházy Bertalan.
Fialka Gyula.
Pelech Emil.
Roszty József.

VIII.

Segéd-díjak.

1. Schloszar Erzsébetnek 1849ben végrendeletileg tett 1000 pengő forintnyi alapítványából, — s ugyanazon végrendelet végrehajtója által 1853ki aprilhő 30kán az igazgatóságnál letett 57 ft. 59¼ kr. pp.nyi alapítványból f. 185⁵|₆dik tanévben a tanári tanácsülés határozata szerint egyenkint 21 p. ft. segéd-díjban következő három ifju részesült:

Szegedy József.
Scheffer József.
Klein Károly.

2. 185⁵|₆dik tanévben ezen kath. nagy gymnasiumba járt ifjak közül közalapítványi segéd-díjakban következők részesültek.

Lehóczky József, VIII. oszt. Mattyasovszky alapít. 50 ft. p. p.
Kuszpan József, VII. oszt. M. Terézia budai alapít. 80 ft. p. p.
Hegedűs József, VI. oszt. Butler alapít. 100 ft. p. p.
Jeszenák Raphaël, VI. oszt. kassai növelde alapí. 80 ft. p. p.
Török József, V. oszt. kassai növelde alapít. 80 ft. p. p.

3. Méltóságos és főtiszteletű Kollártsik István rozsnyói megyés püspök úr ő nagysága élelem-, ruházat-, iskolai könyvek- és gyógyszerekkel ellátott magán tápintézetének növendékei:

Imling Konrád, IV. oszt.
Malusz István, IV. oszt
Kollártsik Mihály, IV. oszt.
Bolhay János, IV. oszt.
Bráz János, III, oszt.
Csaja József, III. oszt.
Klinger János, III. oszt.
Fábián János, III. oszt.

Ugyanazon püspök úr ő méltóságától pénzsegedelmet kaptak:

Benyó József, VI. oszt. 40 ft. p. p.
Klein Károly, II. oszt. 40 ft. p. p.
Lehoczky Gusztáv, I. oszt. 40 ft. p. p.
Borbás István, I. oszt. 40 ft. p. p.
Csernay Móricz, I. oszt. 40 ft. p. p.
Mathisz Pál, I. oszt. 20 ft. p. p.

IX.

Ajándékok.

1. Méltóságos és főtiszteletű Répássy József premontrei kanonok rendi praelatus úr ő nagysága juliushóban tett látogatása alkalmával 10 pengő forintnyi értékű könyveket rendelt a valásosság és szorgalom jutalmazásaúl a jelesebb növendékek között kiosztatni.

2. Főtiszteletű Pongrácz György krasznahorka-várallyai esperest úr 12, — s a helybeli sz. Ferencz rendi nagytiszteletű urak 20 kötet munkával kegyeskedtek az ifjuság könyvtárát gyarapítni.

3. Nagytiszteletű Tizedy Mihály és Kuszpán József lelkész urak a házi ásványtár növeléséhez szorgalommal gyüjtögetett számos és becses példányokkal járultak.

4. A pénzgyüjteményt t. cz. Kek László, Kiss Antal, és Rudy József urak 15 darab válogatott részint régi, részint különféle alkalmi emlékpénzzel gazdagították.

X.

Felsőbb helyekről érkezett nevezetesebb rendeletek.

1. Méltóságos és főtiszteletű Répássy József jászóvári praelatus úr m. évi septemberhó 18ról 367. sz. a. kelt levelében tudatja, miként boldogemlékű Kovách M. Antal halálával megürült igazgatói állomásra Kaczvinszky Viktor premontrei kanonokot és nagy-váradi tanárt nevezte ki.

2. Közöltetik a cs. kir. közokt. magas ministeriumnak 1855ki sept. 29én 20,054. sz. a. intézménye, melynél fogva a tantervben meghatározott némely tanulmányoknak felosztására s az előadási órák számára nézve lényeges megváltoztatás rendeltetik.

3. A f. czímzett praelatus úrnak 1855ik oct. 14én 421. sz. a. intézkedése folytán Prochaska Antal premontrei kanonok a nagyváradi főgymnasiumból a rozsnyói főgymnasiumba áttétetik.

4. Ugyanazon mélt. rendfőnöknek 1855ki oct. 14én 422. sz. a. értesitése szerint a helybeli gymnasiumhoz Kaczvinszky Viktornak igazgatóvá, Mikitovics Fülöp- és Medveczky Imrének tanárokká való kineveztetését a cs. k. ker. iskolai hatóság tudomásul vette.

5. A cs. k. közoktatási m. ministeriumnak a tanitók díjazására és állapotuk rendezésére vonatkozó 1855ki sept. 16án 20,068. sz. a. intézménye.

6. A cs. k. kassai ker. iskolai hatóságnak 1855ki oct. 26kán 22,182. sz. a. kibocsátványában *a)* a gymnasiumi igazgató- és tanároknak a helybeli elemi iskolák igazgatóságával az előadandó tantárgyakra nézve egyetértés ajánltatik; *b)* meghagyatik: hogy év közben a tanintézetnek megváltoztatása lehető-

leg nehezíttessék, s a tanterv 62dik §. szerint ily esetben a fölvételnek csupán kivételesen és fontos okoknál fogva legyen helye.

7. A cs. k. ker. isk. hatóságnak 1855ki oct. 24kén 22,011. sz. a. kelt rendelete szerint az írásban kevésbé gyakorlott alsó-gymnasiumi tanulók szépírási előadásokban résztvenni köteleztetnek.

8. A cs. k. ker. isk. hatóság 1856ki febr. 14én 3533. sz. a. kisérvénye mellett a tanári testületnek f. e. januarhó 10én tartott tanácskozmánya jegyzőkönyvét nehány észrevétellel viszszaszármaztatja, és a tanároknak a német nyelvnek a tanítványokra is buzditólag ható szorgalmas tanulmányozását hatályosan sürgeti.

9. A cs. k. közoktatási m. ministeriumnak 1856ki febr. 14kén 3799. sz. a. határozata szerint a 7dik osztályban az átalános gondolkodástannak, a nyolczadikban pedig a tapasztalati lélektannak előadása rendeltetik.

10. A cs. k. ker. iskolai hatóságnak 1856ki juniushó 24kén 16,385. sz. a. kelt meghagyása szerint az érettségi vizsga kezdete f. e. jul 28ra tüzetik ki.

XI.

A tanulóifjuságnak száma 185⁵|₆ᵈⁱᵏ tanév végén.

Tanosztály.	Az osztályt ismételte.	Alsóbb osztályból léptetett elő.	Más tanintézetből jött.	Összesen.
VIII.	2	8	1	11
VII.	1	11	2	14
VI.	1	8	1	10
V.	1	5	2	8
IV.	1	21	2	24
III.	2	24	7	33
II.	—	28	2	30
I.	4	37	—	41
Összesen	12	142	17	171

XII.

Érdemsorozat kivonata az 185⁵|₆ᵏⁱ tanév 2ᵈⁱᵏ felében.

Bizonyítványt nyert	Tanosztály							
	VIII.	VII.	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.
1. oszt. kitüntetéssel	1	—	—	—	6	5	2	3
1ső osztályút . .	10	11	9	8	17	28	19	16
2dik osztályút. .	—	3	—	—	—	—	7	9
3dik osztályút. .	—	—	—	—	—	—	1	12
Vizsg. előtt kilépett	—	—	1	—	1	—	1	1
Összesen	11	14	10	8	24	33	30	41

XIII.

Az 185⁵|₆^ki tanévre bejegyzett tanulóknak név és előmenetel szerinti sorozata.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert 1ső félév. elh. sz.	Bizonyítványt nyert 2ik félév. elh. sz.
	VIII. osztály.		
1	Grieger Ignácz . .	e. oszt. 5.	e. oszt. 6.
2	Izsépy Albert . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 5.
3	Keszler Barnabás ,	e. oszt. 3.	e. oszt. 4.
4	Králik Alajos . .	e. oszt. 8.	e. oszt. 9.
5	Lehóczky József .	e. oszt. 7.	e. oszt. 8.
6	Nagy Sándor . .	e. oszt. 10.	e. oszt. 11.
7	Pelkó Péter . .	e. o. kit. 1.	e. oszt. 2.
8	Reskovics Mátyás .	— —	e. oszt. 10.
9	Ruzsinszky György .	m. oszt. 9.	e. oszt. 7.
10	Stefanik János . .	e. oszt. 4.	e. oszt. 3.
11	Svachulay István .	e. o. kit. 2.	e. o. kit. 1.
	VII. osztály.		
1	Ameszmajer Imre .	e. oszt. 4.	e. oszt. 5.
2	Derbész József . .	e. oszt. 10.	e. oszt. 9.
3	Feigel István . .	e. oszt. 8.	e. oszt. 10.
4	Fekete Dezső . .	e. oszt. 12.	m. oszt. 12.
5	Gyurtsik András .	m. oszt. 14.	m. oszt. 14.
6	Grünwald Béla . .	e. oszt. 2.	e. oszt. 2.
7	Holenia Sándor . .	e. oszt. 5.	e. oszt. 6.
8	Janik Béla . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 4.
9	Jávorszky János .	e. o. kit. 1.	e. oszt. 1.
10	Kuszpan József . .	e. oszt. 13.	e. oszt. 11.
11	Luspay József . .	e. oszt. 11.	m. oszt. 13.
12	Palencsár Viktor .	e. oszt. 3.	e. oszt. 3.
13	Rakitay Bertalan .	e. oszt. 9.	e. oszt. 8.
14	Szále Viktor . .	e. oszt. 7.	e. oszt. 7.
	VI. osztály.		
1	Balzsay Eugen . .	e. oszt. 8.	e. oszt. 6.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert	
		1ső félév. elh. sz.	2ik félév. elh. sz.
2	Benyó József . .	e. oszt. 4.	e. oszt. 5.
3	Fábián Károly . .	h. oszt. 10.	kimaradt.
4	Hegedűs József . .	e. oszt. 5.	e. oszt. 4.
5	Hodobay Gusztáv .	e. oszt. 7.	e. oszt. 7.
6	Jeszenák Raphael .	e. o. kit. 1.	e. oszt. 1.
7	Mayer Henrik . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 9.
8	Répássy János . .	e. oszt. 9.	e. oszt. 8.
9	Stöhr Antal . .	e. oszt. 2.	e. oszt. 3.
10	Szegedy József . .	e. oszt. 3.	e. oszt. 2.
	V. osztály.		
1	Bohorcsik György .	e. oszt. 4.	e. oszt. 2.
2	Dulovits János . .	e. oszt. 5.	e. oszt. 6.
3	Kovács Ferdinánd .	e. oszt. 3.	e. oszt. 3.
4	Kuppis Bertalan . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 4.
5	Marusinszky János .	e. oszt. 8.	e. oszt. 8.
6	Miriovszky László .	e. oszt. 1.	e. oszt. 5.
7	Pap Ábrahám . .	e. oszt. 2.	e. oszt. 1.
8	Török József . .	e. oszt. 7.	e. oszt. 7.
	IV. osztály.		
1	Beliczky Viktor . .	e. oszt. 14.	e. oszt. 12.
2	Bencsik István . .	e. oszt. 18.	eltávozott.
3	Bolcsó Alajos . .	e. oszt. 15.	e. oszt. 13.
4	Bolhay János . .	e. oszt. 20.	e. oszt. 18.
5	Bolhay István . .	e. oszt. 21.	e. oszt. 20.
6	Duchnovszky István .	e. oszt. 22.	e. oszt. 22.
7	Fábián Ferencz . .	e. o. kit. 1.	e. o. kit. 2.
8	Frindt Antal . .	e. oszt. 13.	e. oszt. 14.
9	Imling Konrád . .	e. o. kit. 2.	e. o. kit. 1.
10	Jeszenák Alajos . .	e. oszt. 9.	e. o. kit. 6.
11	Keszler Albert . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 7.
12	Kolártsik Mihály .	e. o. kit. 5.	e. o. kit. 5.
13	Loydl Rudolf . .	e. oszt. 23.	e. oszt. 21.
14	Makrótzy Ferencz . .	e. oszt. 19.	e. oszt. 19.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert	
		1ső félév. elh. sz.	2ik félév. elh. sz.
15	Málusz István . .	e. oszt. 10.	e. oszt. 11.
16	Matavovszky Arthúr .	e. o. kit. 3.	e. o. kit. 3.
17	Méhelyi Alajos . .	e. oszt. 17.	e. oszt. 16.
18	Mészáros Bálint. .	e. o. kit. 4.	e. o. kit. 4.
19	Ozibius Pál . .	e. oszt. 12.	e. oszt. 15.
20	Schloserik Károly .	e. oszt. 11.	e. oszt. 10.
21	Schmotzer Éliás. .	e. oszt. 7.	e. oszt. 9.
22	Stiller Emil . .	e. oszt. 24.	e. oszt. 23.
23	Vrbjár Pál . .	e. oszt. 8.	e. oszt. 8.
24	Vrbjár Péter . .	e. oszt. 16.	e. oszt. 17.
	III. osztály.		
1	Antócs Ferdinánd .	e. oszt. 26.	e. oszt. 31.
2	Bartalos Béla . .	e. oszt. 17.	e. oszt. 14.
3	Bencsik József . .	e. oszt. 23.	eltávozott.
4	Bodenlosz Jakab . .	e. oszt. 14.	e. oszt. 15.
5	Bodnár Ferencz. .	e. o. kit. 3.	e. oszt. 6.
6	Bölcsházy István .	e. oszt. 24.	e. oszt. 27.
7	Brász János . .	e. o. kit. 2.	e. o. kit. 2.
8	Csaja József . .	e. o. kit. 1.	e. o. kit. 1.
9	Cserceser Gusztáv .	e. oszt. 21.	e. oszt. 21.
10	Deuts Rudolf . .	e. oszt. 28.	e. oszt. 30.
11	Fábián János . .	más intézet	e. oszt. 23.
12	Ferentsik Antal . .	m. oszt. 31.	e. oszt. 28.
13	Gajdár Ferencz. .	e. oszt. 18.	e. oszt. 16.
14	Frint Antal . .	e. o. kit. 6.	e. o. kit. 4.
15	Holenia Ottó . .	e. o. kit. 5.	e. oszt. 8.
16	Herczog József. .	e. oszt. 12.	e. oszt. 12.
17	Horváth Edvárd .	m. oszt. 30.	e. oszt. 22.
18	Horváth Kálmán .	e. oszt. 13	e. oszt. 20.
19	Juhász Béla . .	e. oszt. 11.	e. o. kit. 5.
20	Klekner Rudolf . .	e. oszt. 19.	e. oszt. 19.
21	Klinger János . .	e. oszt. 20.	e. oszt. 17.
22	Kristóf József . .	h. oszt. 33.	e. oszt. 33.
23	Ludvig György . .	e. oszt. 27.	e. oszt. 24.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert 1ső félév. elh. sz	2ik félév. elh. sz.
24	Matyasófsky Imre .	m. oszt. 32.	e. oszt. 32.
25	Mariska Vilhelm .	e. o. kit. 4.	e. oszt. 7.
26	Mursa János . .	e. oszt. 25.	e. oszt. 29.
27	Novák Lajos . .	e. oszt. 9.	e. o. kit. 3.
28	Regula Ágoston . .	e. oszt. 22.	e. oszt. 25.
29	Schultaisz Ferencz .	e. oszt. 15.	e. oszt. 9.
30	Sille Sándor , .	e. oszt. 29.	e. oszt. 26.
31	Sztaniszlafszky Edvárd	e. oszt. 8.	e. oszt. 13.
32	Stromp József . .	e. oszt. 7.	e. oszt. 10.
33	Stolcz Gyula . .	h. oszt. 34.	kimaradt.
34	Szkokán István . .	e. oszt. 16.	e. oszt. 18.
35	Zathureczky Gyula .	e. oszt. 10.	e. oszt. 11.
	II. osztály.		
1	Bezsilla Soma . .	e. oszt. 11.	e. oszt. 17.
2	Demecs Lajos . .	e. oszt. 25.	e. oszt. 27.
3	Dianiska József . .	e. oszt. 12.	e. oszt. 20.
4	Fleischhacker Leo ,	m. oszt. 27.	eltávozott.
5	Griger József . .	m. oszt. 28.	m. oszt. 28.
6	Hill Sándor . .	e. oszt. 9.	e. oszt. 11.
7	Hoffmann János . .	e. oszt. 24.	m. oszt. 25.
8	Karácsonyi Neiti .	h. oszt. 30.	h. oszt. 29.
9	Kézsely Geiza . .	e. oszt. 26.	e. oszt. 12.
10	Klein Károly . .	e. o. kit. 2.	e. oszt. 4.
11	Koreska Antal . .	e. o. kit. 3.	e. o. kit. 2.
12	Kosviczky Mátyás .	e. oszt. 16.	e. oszt. 15.
13	Kubancsik Ignácz .	e. oszt. 13.	e. oszt. 16.
14	Kuszpan Károly, .	e. oszt. 15.	e. oszt. 14.
15	Liplich Ignácz . .	e. oszt. 19.	e. oszt. 13.
16	Ludvig György . .	e. o. kit. 1.	e. o. kit. 1.
17	Mészáros András .	e. oszt. 8.	e. oszt. 10.
18	Mihalik János . .	m. oszt. 29.	m. oszt. 26.
19	Obornyák Károly .	e. oszt. 14.	e. oszt. 8.
20	Onczay Béla . .	e. oszt. 21.	m. oszt. 24.
21	Paulovszky Ferdinánd	e. oszt. 20.	e. oszt. 19.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert	
		1ső félév. elh. sz.	2ik félév. elh. sz.
22	Pökher Guido . .	e. oszt. 10.	m. oszt. 22.
23	Scheffer József . .	e. oszt. 4.	e. oszt. 3.
24	Schuster Antal . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 6.
25	Szarvassy Sándor .	e. oszt. 22.	e. oszt. 18.
26	Szecskay Antal . .	e. oszt. 5.	e. oszt. 5.
27	Szendelszky Károly .	e. oszt. 18.	m. oszt. 23.
28	Turcsán István . .	e. oszt. 23.	e. oszt. 21.
29	Vitalis Vendelin . .	e. oszt. 17.	e. oszt. 9.
30	Zeeman Alajos . .	e. oszt. 7.	e. oszt. 7.
	I. osztály.		
1	Bakos András . .	e. oszt. 15.	e. oszt. 12.
2	Bella Soma . .	e. oszt. 8.	e. oszt. 9.
3	Belıczky Pál . .	m. oszt. 22.	h. oszt. 35.
4	Bém János . .	e. oszt. 9.	e. oszt. 5.
5	Bistika Gyula . .	m. oszt. 21.	h. oszt. 31.
6	Bogács Lajos . .	m. oszt. 26.	h. oszt. 33.
7	Borbás István . .	e. oszt. 20.	e. oszt. 18.
8	Bradács Dénes . .	m. oszt. 23.	m. oszt. 26.
9	Csernay Móricz . .	e. oszt. 5.	e. o. kit. 3.
10	Császár József . .	h. oszt. 37.	h. oszt. 37.
11	Deutsch Károly . .	e. o. kit. 3.	e. o. kit. 2.
12	Fleischhacker Lajos .	e. oszt. 12.	eltávozott.
13	Gajdár János . .	e. oszt. 6.	e. oszt. 8.
14	Gedeon János . .	m. oszt. 32.	m. oszt. 22.
15	Gregorecz András .	m. oszt. 30.	m. oszt. 25.
16	Hanschild János. .	e. oszt. 14.	e. oszt. 15.
17	Horváth Sándor. .	e. oszt. 16.	m. oszt. 21.
18	Hurka Lajos . .	m. oszt. 25.	m. oszt. 28.
19	Klein Gusztáv . .	e. o. kit. 2.	e. oszt. 4.
20	Koos József . .	h. oszt. 35.	m. oszt. 23.
21	Krusinszky Gyula .	h. oszt. 40.	h. oszt. 39.
22	Kubinyi Barnabás .	kimaradt.	— —
23	Kubínyi Mihály . .	e. oszt. 17.	m. oszt. 24.
24	Lehóczky Gusztáv .	e. oszt. 18.	e. oszt. 16.

Folyó szám.		Bizonyítványt nyert	
		1sö félév. elh. sz.	2ik félév. elh. sz.
25	Marczelly Viktor	h. oszt. 36.	h. oszt. 36.
25	Mathisz Pál	m. oszt. 31.	m. oszt. 20.
27	Mészáros Gyula.	e. oszt. 7.	e. oszt. 14.
28	Mieszl Zsigmond	e. oszt. 13.	e. oszt. 10.
29	Ökrössy István	e. oszt. 10.	e. oszt. 11.
30	Palencsár Béla	h. oszt. 39.	h. oszt. 38.
31	Pongrácz László	e. o. kit. 1.	e. o. kit. 1.
32	Regula Gyula	e. oszt. 11.	e. oszt. 13.
33	Répássy Miksa	h. oszt. 34.	h. oszt. 30.
34	Raisz János	m. oszt. 24.	h. oszt. 34.
35	Rutinyi Soma	e. oszt. 18.	e. oszt. 17.
36	Saskeőy Ferencz	e. oszt. 4.	e. oszt. 7,
37	Schramák József	m. oszt. 29.	m. oszt. 27.
38	Szekeres Ferencz	— —	e. oszt. 6.
39	Sztramma Tódor	m. oszt. 33.	h. oszt. 32.
40	Vajda Geiza	m. oszt. 27.	h. oszt. 29.
41	Vitális György	m. oszt. 28.	e. oszt. 19.
42	Zavadszky Lajos	h. oszt. 38.	h. oszt. 40.

A tanév kezdete octoberhó $1^{\text{jén}}$ leend.

